New Research in Islamic Humanities Studies
Online ISSN : 2980 - 8944
https://api.lu.ac.ir/
Lorestan University

Calling the Uncallable: The Syntactic Structure of the Vocative and Its Role in Referent Transformation in the Poetry of Abd al-Mahdi Matar

Moayad Khalid Kashash[1] ✉, **Abolfazl Rezaei**[2], and **Abdolali Feizollahzadeh**[3]

1. Corresponding Author, PhD Student, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: moaidkhalid57@gmail.com
2. Professor, Department of Arabic Language and Literature, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: a.rezaei353@gmail.com
3. Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: moywd1966@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 31 October 2025
Received in revised form 30 January 2026
Accepted 09 March 2026
Available online 21 March 2026

Keywords:
Monada,
Monada Noun,
Monada Of Irrational Beings,
Statistical Stylistics,
Abdul Mahdi Matar,
Answer Test

ABSTRACT

Objective: This study rests upon the hypothesis that the vocative (nida) in the poetry of the Najafi poet Abd al-Mahdi Matar (1900–1975) is not confined to its primary function as determined by the grammarians namely, the speakers request for the addressees attention by means of a particle substituting for "I call" but rather transcends it to another function, which is the very creation of the addressee: thus, entities that are unsuitable for address in the original situation inanimate objects, places, and abstract meanings are transferred to the station of the rational addressee.

Method: This study was conducted employing a descriptive-analytical method, with reliance upon statistical analysis. It examined the instances of the vocative verb in four poems namely, "The Golden Door," "Greetings to the Arabic Language Academy," "At Your Service, Spirit of Abu al-Jawad," and "O Abu Dharr" and arrived at fifteen instances, classified according to the type of vocative verb, its referent, and what follows it in terms of sentences.

Results: The study concluded that the vocative verb in the construct state (that is, the possessive construction) occupies two-thirds of the instances (66.7%); the proper singular noun never appears, despite the abundance of proper nouns suitable for vocative use; two-thirds of the vocative verbs refer to inanimate objects, abstract concepts, or rational beings that can only be addressed metaphorically; and two-thirds of the clauses following the vocative verb are imperative or conditional and require an active participant in the addressee.

Conclusions: The study concluded that the vocative verb, in relation to omission, restriction, and the passive construction, is positioned as their counterpart in sentence procedure and their complement in purpose, and it offered recommendations for teaching the chapter on the vocative verb in an applied manner.

Cite this article: Kashash, M. K., Rezaei, A., Feizollahzadeh, A. (2026). Calling the Uncallable: The Syntactic Structure of the Vocative and Its Role in Referent Transformation in the Poetry of Abd al-Mahdi Matar. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-27. https://doi.org/10.22034/api.2026.2109691.2017

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
Publisher: Lorestan University.
DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2109691.2017

Introduction

In the definition of the grammarians, the vocative verb (fili munada) is a type of imperative construction defined as the speakers request for the addressees attention, by means of a preposition that substitutes for an implicit verb, such as "I call" or "I summon" (Sibawayh, 1988; Al-Mubarrad, n.d.). This definition presupposes two almost self-evident conditions for the addressee: that they be rational beings capable of responding, and that they be present or reckoned as present. However, the practice of Arabic poetry has long transcended these two conditions, addressing ruins, the night, time, death, and things that are incapable of responding or coming. The rhetoricians have attended to this point and have regarded it as one of the ways in which the vocative transcends its original meaning and is transformed into rhetorical purposes such as regret, glorification, reproach, and incitement (Al-Sakkaki, 1987; Al-Qazwini, n.d.).

The problem that this study addresses is that merely specifying the rhetorical purpose whether personification, glorification, or mourning halts the study at the description of the effect and falls short of describing the instrument that produced it. To say that the poet "personified gold" is correct in its conclusion, but it does not explain how this was realized in the structure of the sentence, nor does it provide evidence that the reader can use to agree or disagree. This is precisely what Abd al-Qahir Jurjani pointed to when he attributed merit to "arrangement" (nazm) and considered the grammatical meanings in words, not in isolated words (Al-Jurjani, 1992). The claim upon which this study rests is that this instrument is grammatical before it is rhetorical: the structure of the vocative verb confers upon the noun placed within it the station of addressee, and a set of grammatical and agreement rules are attached to this station; therefore, if the noun fulfills them, it becomes an addressee in the structure of the sentence in a complete manner, and not in a metaphorical manner that is interpreted.

This claim is consistent with the results of studies in linguistics and modern poetry. Jakobson regarded the vocative and the imperative as purely grammatical expressions of the "conative function" directed toward the addressee (Jakobson, 1960). Zwicky distinguished between the "exclamatory vocative," which attracts the addressees attention, and the "rhetorical vocative," which establishes and maintains communication with him (Zwicky, 1974). Levinson regarded vocative words as social markers that establish the addressees station in the text (Levinson, 1983). Jonathan Culler argued that the "rhetorical apostrophe" in lyric poetry, rather than summoning an existing addressee, establishes a rhetorical relationship with him (Culler, 1977). However, these approaches remained at the level of general poetic theorizations and did not provide countable grammatical markers in a specific Arabic text; this is where the contribution intended by this study lies.

Method

This study was conducted employing a descriptive-analytical method, with reliance upon statistical analysis. It examined the instances of the vocative verb in four poems namely, The Golden Door, Greetings to the Arabic Language Academy, At Your Service, Spirit of Abu al-

Jawad, and O Abu Dharr and arrived at fifteen instances, classified according to the type of vocative verb, its referent, and what follows it in terms of sentences.

Results

The study concluded that the vocative verb in the construct state (that is, the possessive construction) occupies two-thirds of the instances (66.7%); the proper singular noun never appears, despite the abundance of proper nouns suitable for vocative use; two-thirds of the vocative verbs refer to inanimate objects, abstract concepts, or rational beings that can only be addressed metaphorically; and two-thirds of the clauses following the vocative verb are imperative or conditional and require an active participant in the addressee.

Conclusions

This research concluded with numerous findings, the most important of which are the following:

1. That the genitive case of the vocative (munada) in the possessive construction constitutes two-thirds of the vocative cases in the entire corpus (66.7%), and the proper singular noun as vocative does not appear even once therein, despite the existence within the poems themselves of proper nouns suitable for vocative address; the reason for this is that the possessive construction possesses a prior ruling over the vocative that the proper noun does not possess.
2. That two-thirds of the vocative verbs (66.7%) refer to an inanimate object, an abstract meaning, or a rational being that is addressed through metaphor; this percentage removes the phenomenon from the realm of the incidental and places it within the realm of the intended structure.
3. The poets use of the vocative verb to address non-rational entities is a complete grammatical transformation, not merely a mental construct. This is evident through four consistent features in the sentence structure: the attribution of the request to the vocative verb, the agreement of the pronoun, the grammatical form and the adverbial phrase with the vocative verb, its connection to the relative pronoun, and the continuous use of second-person pronouns referred to in subsequent verses. Accordingly, this study, by enumerating Arabic grammatical markers, confirms the concept of address construction (sakhti mukhatab) in modern poetic studies.
4. The omission of the vocative particle at the beginning of Labbayk, Ruh Abu al-Jawad reverses the direction of address and transforms the poet from the summoner into the responder; and this is a position in which the meter is correct in both cases, so attributing it to metrical necessity is not correct.
5. Distinguishing between the obligatory and the recommended is a condition for the validity of the argument: four out of fifteen instances have made the construction of "kull" (every/all) obligatory, so no intention has been attributed to the poet in that form, even if such intention

has been attributed to him in the origin of the choice of the noun defined with the definite article.

6. The response test resulted in the loss of one type in all instances of vocative address, namely the loss of the communicative station of the one being summoned; and this correspondence with the diversity of vocatives is evidence of the unity of this process.
7. Two-thirds of the sentences that follow the vocative verb (66.7%) are imperative or conditional, and both require that the addressee be the agent; this is itself independent evidence that the vocative verb creates an agent, not merely summoning a name.
8. This corpus, even in the context of elegy where the possibility of mourning is present, is entirely devoid of lamentation, supplication, and tenderness, inasmuch as its discourse is a public discourse that transforms the deceased into a public value, not a private loss.
9. The poet bases his judgments on the accusative case and the morphology and syntax of the vocative verb the relative adjective and the coordinating conjunction rather than on the principal positions of the predicate; and this is an argumentative feature that causes the received judgment to appear as though it were accepted.
10. The structure of address to non-rational entities is originally inherited from pre-Islamic poetry, and the poets distinction therein lies in two matters: the preference for abstract meanings over sensible entities, and the extension of discourse after the address into successive verses, to the extent that the poem becomes a discourse addressed to non-rational entities, rather than a description of them.
11. This summons, in relation to omission, restriction, and the passive construction, is positioned as a counterpart in sentence procedure and a complement in purpose: they operate at the sentence level through omission, while the summons operates at the discourse level through bringing forth.
12. This procedure is suitable for transfer to the classroom, inasmuch as it facilitates the teaching of the chapter on vocative address in an applied manner that links the grammatical rule to its function in the text.

This study states two of its limitations: the small size of the corpus, which necessitates caution in generalizing to the poets entire poetry, and the necessity of the influence of context in the selection of the type of vocative, which requires a broader induction encompassing the entire corpus.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not for profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی
شاپا الکترونیکی: ۸۹۴۴-۲۹۸۰
https://api.lu.ac.ir/
دانشگاه لرستان

فراخواندن آنچه فراخوانده نمی‌شود: ساختار دستوری فعل منادایی و تأثیر آن بر تغییر مرجع در شعر عبدالمهدی مطر

مؤید خالد کشاش[۱] ✉، ابوالفضل رضایی[۲]، عبدالعلی فیض الله زاده[۳]

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
رایانامه: moaidkhalid57@gmail.com
۲. استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: a.rezaei353@gmail.com
۳. دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: moywd1966@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی،

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱

کلیدواژه‌ها:
منادا،
اسم منادا،
منادای موجودات غیرعقلانی،
سبک‌شناسی آماری،
عبدالمهدی مطر،
آزمون پاسخ

چکیده

هدف: این مطالعه بر این فرض استوار است که ندا در شعر شاعر نجفی، عبدالمهدی مطر (۱۹۰۰–۱۹۷۵)، به کارکرد اصلی خود که توسط نحویان تعیین شده است یعنی درخواست توجه مخاطب با حرفی که جایگزین «من می‌خوانم» می‌شود محدود نمی‌شود، بلکه فراتر از آن به کارکرد دیگری می‌رود که همان آفرینش خود مخاطب است: بنابراین چیزهایی که در موقعیت اصلی برای خطاب مناسب نیستند اشیاء بی‌جان، مکان‌ها و معانی انتزاعی به جایگاه مخاطب عقلانی منتقل می‌شوند.

روش پژوهش: این مطالعه با روش توصیفی–تحلیلی و با تکیه بر آمار انجام شده است. این مطالعه جایگاه‌های فعل منادی را در چهار شعر، یعنی «درب طلایی»، «درود بر هیئت آکادمی زبان عربی»، «در خدمت شما، روح ابوالجواد» و «ای ابوذر» بررسی کرده و به پانزده جایگاه رسیده است که بر اساس نوع فعل منادی، مرجع آن و آنچه از جملات پس از آن می‌آید، طبقه‌بندی شده‌اند.

یافته‌ها: این مطالعه به این نتیجه رسید که فعل ندا در حالت ساخت (یعنی فعل ملکی) دو سوم موارد (۷/۶۶٪) را اشغال می‌کند، اسم خاص مفرد هرگز ظاهر نمی‌شود، با وجود فراوانی اسم‌های خاص مناسب برای استفادهٔ ندا، دو سوم فعل‌های ندا به اشیاء بی‌جان، مفاهیم انتزاعی یا موجودات عقلانی اشاره دارند که فقط می‌توان آنها را به صورت استعاری خطاب کرد، و دو سوم بندهای پس از فعل ندا امری یا شرطی هستند و نیاز به یک شرکت‌کنندهٔ فعال در مخاطب دارند.

نتیجه‌گیری: این مطالعه به این نتیجه رسید که فعل ندا در رابطه با حذف، تحدید و ساخت مجهول به عنوان همتای آن در رویهٔ جمله و مکمل آن در هدف قرار می‌گیرد و پیشنهادهایی برای تدریس فصل مربوط به فعل ندا به شیوه‌ای کاربردی ارائه داد.

استناد: کشاش، مؤید خالد؛ رضایی، ابوالفضل و فیض الله زاده، عبدالعلی. (۱۴۰۵). فراخواندن آنچه فراخوانده نمی‌شود: ساختار دستوری فعل منادایی و تأثیر آن بر تغییر مرجع در شعر عبدالمهدی مطر. *پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۹) ۵، ۲۷-۱.
https://doi.org/10.22034/api.2026.2109691.2017

ناشر: دانشگاه لرستان.

© نویسندگان.

DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2109691.2017

مقدمه

در تعریف نحویان، فعل منادی نوعی ساخت امری است که به عنوان درخواست گوینده برای توجه مخاطب با استفاده از حرف اضافه ای که جایگزین فعل ضمنی می شود، مانند «من می خوانم» یا «من احضار می کنم» تعریف می شود (سیبویه، ۱۹۸۸؛ المبرد، بی تا). این تعریف دو شرط تقریباً بدیهی را برای مخاطب فرض می کند: اینکه آنها موجودات عاقلی باشند که قادر به پاسخ دادن باشند و اینکه حاضر باشند یا حاضر به حساب آیند. با این حال، کاربرد شعر عربی مدت هاست که از این دو شرط فراتر رفته و به ویرانه ها، شب، زمان، مرگ و چیزهایی که قادر به پاسخ دادن یا آمدن نیستند، اشاره می کند. بلاغیون به این نکته توجه کرده‌اند و آن را یکی از راه‌هایی دانسته‌اند که ندا از معنای اصلی خود فراتر می‌رود و به اهداف بلاغی مانند پشیمانی، تجلیل، سرزنش و ترغیب تبدیل می‌شود (السکاکی، ۱۹۸۷؛ القزوینی، بی‌تا).

مشکلی که این مطالعه به آن می‌پردازد این است که صرفاً مشخص کردن هدف بلاغی – چه شخصیت‌بخشی، چه تجلیل یا سوگواری – مطالعه را در توصیف اثر متوقف می کند و از توصیف ابزاری که آن را ایجاد کرده است، باز می‌ماند. گفتن اینکه شاعر «طلا را شخصیت‌بخشی کرده» در نتیجه‌گیری خود درست است، اما توضیح نمی‌دهد که چگونه این امر در ساختار جمله محقق شده است، و همچنین شواهدی ارائه نمی‌دهد که خواننده بتواند از آن برای موافقت یا مخالفت استفاده کند. این همان چیزی است که عبدالقاهر جرجانی هنگام نسبت دادن شایستگی به «ترتیب» و در نظر گرفتن معانی دستوری در کلمات، نه به کلمات منفرد، به آن اشاره کرد (الجرجانی، ۱۹۹۲). ادعایی که این مطالعه بر آن استوار است این است که این ابزار پیش از آنکه بلاغی باشد، دستوری است: ساختار فعل ندا به اسمی که در آن قرار می گیرد، جایگاه مخاطب می‌دهد و مجموعه ای از قواعد دستوری و انطباق به این جایگاه متصل هستند، بنابراین اگر اسم آنها را برآورده کند، در ساختار جمله به صورت کامل و نه به صورت استعاره‌ای که تفسیر می‌شود، به مخاطب تبدیل می‌شود.

این ادعا با نتایج حاصل از مطالعات زبان‌شناسی و شعر مدرن همسو است. یاکوبسون، ندایی و امری را بیان دستوری محض «نقش ارتباطی» معطوف به مخاطب می‌دانست (یاکوبسون،۱۹۶۰:). زوئیکی بین «ندایی تعجبی» که توجه مخاطب را جلب می کند و «ندایی بلاغی» که ارتباط با او را تعیین و حفظ می کند، تمایز قائل شد (زوئیکی، ۱۹۷۴). لوینسون کلمات ندایی را نشانه‌های اجتماعی می‌دانست که جایگاه مخاطب را در متن تثبیت می کنند (لوینسون، ۱۹۸۳). جاناتان کالر استدلال کرد که «آپاستروف بلاغی» در شعر غنایی، آنقدر که یک مخاطب موجود را فرا می‌خواند، یک رابطه بلاغی با او برقرار می کند (کالر، ۱۹۷۷). با این حال، این رویکردها در سطح نظریه‌پردازی‌های کلی شعری باقی ماندند و نشانه‌های دستوری قابل شمارشی را در یک متن خاص عربی ارائه نکردند؛ اینجاست که افزودن مورد نظر این مطالعه قرار دارد.

سوالات و فرضیه‌های تحقیق

سوالات تحقیق عبارتند از: انواع فعل های ندایی در شعر شاعر کدامند و درصد هر نوع چقدر است؟ مرجع فعل ندایی چیست: آیا منطقی، غیرمنطقی یا معنایی انتزاعی دارد؟ تأثیر دستوری ناشی از بیان آنچه در بقیه جمله بیان نمی‌شود چیست؟ فرضیه تحقیق این است که فعل ندایی برای او نه تنها درخواست توجه، بلکه آفرینش مخاطب است و این آفرینش با ابزارهای دستوری قابل مشاهده و شمارش انجام می‌شود.

اهمیت تحقیق

اهمیت این مطالعه از چهار جنبه ناشی می‌شود: اول، فصل مربوط به افعال ندا را از قلمرو توصیف بلاغی به قلمرو تحلیل دستوری رویه‌ای که قابل اندازه‌گیری است، منتقل می کند؛ دوم، به جای انتخاب صرف شواهد پشتیبان ادعا، فهرست کاملی از موارد وقوع پدیده در یک پیکره خاص ارائه می‌دهد، انتخابی که استدلال را از اساس خراب می‌کند زیرا آنچه را که با فرضیه در تضاد است پنهان می کند و بنابراین به چیزی که به عنوان سبک‌شناسی آماری شناخته می‌شود، تعلق دارد (متقی

زاده و همکاران، ۱۳۹۸ ق)؛ سوم، به شاعری از چهره‌های برجسته مکتب نجف می‌پردازد که از مطالعات زبانی آنچه معاصرانش دریافت می‌کردند را دریافت نکرد؛ چهارم، نتایج خود را به آموزش فصل افعال ندا مرتبط می‌کند، زیرا این فصل اغلب در کتاب‌های آموزشی به عنوان قواعد دستوری جدا از عملکرد آنها در متن ارائه می‌شود (العمیره، ۲۰۱۱).

شرایط مطالعه

در این مطالعه سه اصطلاح وجود دارد که قبل از ادامه باید روشن شوند: اول، «مرجع» که به چیزی اشاره دارد که فعل ندا به خارج از زبان اشاره می‌کند: آیا جاندار، بی‌جان یا یک مفهوم انتزاعی است؟ این با «نوع فعل ندا» که یک قضاوت صرفاً دستوری مربوط به ساختار اسم است، نه به آنچه به آن اشاره دارد، متمایز است. دوم، «تبدیل» که به انتقال اسم به جایگاه مخاطب اشاره دارد به گونه‌ای که مستلزم قواعد دستوری لازم باشد، نه صرفاً ساخته و پرداخته تخیل گیرنده. سوم «آزمون بازگشت» است که روشی است که طی آن ساختار به شکل اصلی خود بازگردانده می‌شود تا آنچه از طریق بازگشت از معنا از دست می‌رود، اندازه‌گیری شود. به گفته دستورنویسان، منشأ آن بازگرداندن کلام به «مبدا جایگاه» است تا آنچه از نظر انحراف برای آن رخ داده است، شناسایی شود (ابن جنی، بی‌تا). ادعا نشده است که عمدی بودن را به طور قطعی اثبات می‌کند، بلکه ادعا شده است که حکم را از تفسیر، که بررسی نمی‌شود، به قیاس منتقل می‌کند، که خواننده می‌تواند آن را تکرار کند.

روش تحقیق و محدودیت‌های آن

ماهیت موضوع، رویکردی توصیفی-تحلیلی را ایجاب می‌کرد که مبتنی بر استقرای کامل حالات ندا در چهار شعر از مجموعه اشعار شاعر بود، ضمن پایبندی به دو رویه راهنما: اول، تشخیص آنچه از نظر دستوری الزامی است از آنچه انتخاب شده است، زیرا هیچ قصدی را نمی‌توان به موقعیتی نسبت داد که گوینده فقط یک تفسیر ممکن دارد؛ دوم، آزمودن پاسخ است، که عبارت است از بازسازی ندا به شکل خبری آن و سپس سنجش آنچه در معنا از دست رفته است. دامنه مطالعه، چهار شعر با اهداف، وزن و قافیه متفاوت است: «دروازه طلایی»، «درود بر هیئت نمایندگی فرهنگستان زبان عربی»، «در خدمت شما، روح ابوالجواد» و «ای ابوذر». این اشعار به دلیل تنوع اهدافشان، از اعتراض مذهبی و سلام فرهنگی گرفته تا سوگواری مذهبی و جذابیت تاریخی، انتخاب شده‌اند. اگر الگو با این تنوع سازگار باشد، آنگاه سازگاری آن گواه بر این است که یک ساختار سبکی است و نه یک تصادف در بافت.

مطالعات قبلی

مطالعاتی که به موضوع افعال منادی می‌پردازند، به سه دسته تقسیم می‌شوند. دسته اول، رویکردی دستوری است که انواع افعال منادی و قواعد دستوری آنها را به شیوه‌ای توصیفی، همانطور که در آثار کلاسیک و شروح آنها یافت می‌شود، ارائه می‌دهد (ابن یعیش، ۲۰۰۱؛ الاسترآبادی، ۱۹۹۶؛ السیوطی، بدون تاریخ). نمونه بارز این رویکرد، نقد مهدی المخزومی از فرض فعل در افعال منادی است که استدلال می‌کند «یاء» یک حرف ندا است، نه جایگزین فعل (المخزومی، ۱۹۸۶). دوم، رویکرد بلاغی است که به اهداف استفاده از فعل ندا بدون پیوند آن با ساختار جمله می‌پردازد (السکاکی، ۱۹۸۷ ؛ القزوینی، بی‌تا). سوم، رویکرد سبکی و کاربردی مدرن است که فعل ندا را به شخصیت‌بخشی و تصویرسازی پیوند می‌دهد، یا آن را در زمینه‌های خاصی مانند ترجمه (السلمان، ۲۰۱۴) و آموزش زبان عربی (العمیره، ۲۰۱۱) مطالعه می‌کند.

در مورد شعر عبدالمهدی مطر، تنها مطالعات اندکی بر محتوا و زمینه فرهنگی آن متمرکز شده‌اند. نزدیک‌ترین این مطالعات به بحث ما، مطالعه زید عبدالحسین یوسف در مورد شعر «در طلایی» از منظر الگوهای فرهنگی است (یوسف، ۲۰۲۵). این مطالعه الگوهای ضمنی درون شعر را آشکار می‌کند اما به ساختار دستوری آن نمی‌پردازد. بنابراین، سهمی که این مطالعه در پی آن است، تعریف می‌شود: تغییر بحث در مورد افعال ندا از برشمردن اهداف آنها به توصیف مکانیسم

دستوری، ارائه روشی قابل اصلاح که فقدان معنایی را به روشی که صرفاً به سلیقه محقق متکی نیست، اندازه‌گیری می‌کند و حمایت از مفهوم «ساختار مخاطب» که توسط مطالعات شعری غربی مطرح شده است (کال، ۱۹۷۷)، با تعداد محدودی از نشانگرهای دستوری عربی.

مبحث اول: چارچوب دستوری ساختار ندایی

مقدمه‌ای بر شاعر و آثار مکتوب او

عبدالمهدی مطر (۱۹۰۰–۱۹۷۵ میلادی) شاعری از نجف در قرن بیستم بود. او در خانواده‌ای علمی بزرگ شد؛ پدرش شیخ عبدالحسین مطر الخفاجی (۱۸۷۵–۱۹۴۴ میلادی) بود که پس از قیام ۱۹۳۴ میلادی به همراه او به سامرا تبعید شد. او شرح حال پدر و عمویش را در کتاب «یادبود دو عالم از خاندان مطر» (مطار، ۱۹۵۷؛ الصفار، ۲۰۲۲) مستند کرده است. او نزد پدرش و سپس نزد چهره‌های برجسته حوزه علمیه مانند میرزای نائینی، شیخ محمد حسین اصفهانی، سید محسن حکیم و سید ابوالقاسم خویی تحصیل کرد. او در انجمن مونتادی النشر و دانشکده فقه نجف به تدریس زبان عربی پرداخت (الصفار، ۲۰۲۲). شعر او درباره امام علی (علیه السلام) در مراسم افتتاح دروازه طلایی حرم ایشان در سال ۱۳۷۳ هجری قمری خوانده شد و به شعر «دروازه طلایی» معروف است (الصفار، ۲۰۲۲). او علاوه بر مطالعات دینی، با جنبش شعر معاصر عرب و مکاتب آن نیز آشنایی کامل داشت. اشعار او در دیوانی گردآوری شده است که مضامین آن از اصلاحات مذهبی و اجتماعی گرفته تا سیاسی و عاطفی را در بر می‌گیرد (مطار، ۲۰۲۴).

دو چیز شعر او را به موضوعی مناسب برای مطالعه‌ی سبکی دستوری تبدیل می‌کند: اول، پیشینه‌ی عمیق دستوری او، که در قدرت انشایش منعکس شده است. او از جمله کسانی است که پیش از انحراف از قاعده، از آن آگاه است، و انحراف از قاعده توسط کسی که آن را می‌داند با انحراف از سوی کسی که از آن بی‌اطلاع است، متفاوت است. دوم، پایبندی او به قالب شعر کلاسیک عربی در زمانی که جنبش شعر آزاد صحنه‌ی شعر عراق را فرا گرفته بود. این پایبندی تضمین می‌کند که تغییر سبکی او در درون خودِ ترکیب ساختاری رخ می‌دهد، نه در گسست از قالب. از این رو، می‌توان انحراف او را به عنوان یک «انحراف» عمدی از هنجار در نظر گرفت.

در مورد محتوای این مطالعه، باید گفت که این مطالعه شامل چهار شعر است که بر اساس دو معیار از دیوان انتخاب شده‌اند: تنوع هدف و تراکم پدیده مورد مطالعه در آنها. متن به همان شکلی که در دیوان چاپی آمده است، انتخاب شده است: «درب طلایی» (مطر، ۲۰۲۴)، «درود بر هیئت نمایندگی آکادمی زبان عربی» (مطر، ۲۰۲۴)، «در خدمت شما، روح ابوالجواد» (مطر، ۲۰۲۴) و «ای ابوذر» (مطر، ۲۰۲۴).

محدودیت تماس و نماینده آن

سیبویه معتقد بود که منادی در اصل به دلیل فعل ضمنی که به صراحت در کاربرد بیان نشده است، در حالت مفعولی قرار دارد و ادات منادی جایگزین فعل صریح شده‌اند. بنابراین، شکل اصلی «یا زید» به صورت «زید را می‌خوانم» یا «زید را می‌خواهم» است (سیبویه، ۱۹۸۸). مبرد نیز از او پیروی کرد و «یا» را جایگزین «می‌خوانم» دانست (المبرد، بی‌تا). ابن سراج نیز این دیدگاه را نقل و آن را پذیرفته است (ابن سراج، ۱۹۹۶). طبق این تفسیر، منادی به معنای مفعول است، اگرچه در برخی موارد غیرقابل حذف است و به ضمه ختم می‌شود زیرا در جایگاه ضمیر خطاب قرار می‌گیرد. دستورنویسان تمام قواعد این فصل را بر این اصل بنا نهاده‌اند: حالت مفعولیِ عبارتِ ساختی، عبارتِ شبه‌ساختی و اسمِ نامعینی که مورد نظر نیست، و ساختِ اسمِ خاصِ مفرد و اسمِ نامعینی که مورد نظر است، بر اساس آنچه در حالتِ فاعلی با آن خواهد بود (ابن عقیل، ۱۹۸۰؛ ابن هشام، بدون تاریخ). تحلیل زیر با انکارِ فعلِ ضمنی توسط مخزومی (المخزومی، ۱۹۸۶) بی‌اعتبار نمی‌شود، زیرا نکته‌ای که در این مطالعه پذیرفته شده است یعنی اینکه فعلِ ندایی جایِ مخاطب را می‌گیرد مورد توافق هر دو مکتب فکری است.

آنچه در این توضیح به ما مربوط می‌شود دو نکته است: اول اینکه فعل منادایی عنصری خارجی در جمله نیست و همچنین یک الحاق در آن نیست، بلکه جایگاه دستوری خود را حفظ کرده است؛ و دوم اینکه ساخت اسم خاص مفرد بر روی حالت فاعلی تنها با جایگاه آن به عنوان ضمیر خطاب توجیه می‌شود (ابن یعیش، ۲۰۰۱؛ الاسترآبادی، ۱۹۹۶). و در همین توجیه، کلید این فرضیه نهفته است: فعل منادایی، در شکل اصلی عربی خود، انتقال اسم به جایگاه ضمیر خطاب است؛ بنابراین اگر چیزی بی‌جان این جایگاه را اشغال کند، انحراف از سیستم نیست، بلکه بهره‌برداری از یک ویژگی ذاتی در درون آن است.

انواع افعال ندا و قوانین آنها

دستورنویسان، افعال ندا را به پنج نوع طبقه‌بندی می‌کنند: اسم خاص و اسم نامشخص خاص، که هر دو غیرقابل صرف هستند و حالت مفعولی به خود می‌گیرند؛ عبارت سازه‌ای، عبارتی که شبیه یک عبارت سازه‌ای است، و اسم نامشخص غیر خاص، که از نظر دستوری در حالت مفعولی قرار دارند (ابن عقیل، ۱۹۸۰). نوع فعل ندا تأثیر قابل توجهی بر معنا دارد: اسم خاص دلالت بر دانش قبلی از فعل ندا و حضور آن بدون نیاز به تعریف بیشتر دارد؛ عبارت سازه‌ای ذاتاً شامل توصیفی از فعل ندا است، زیرا ضمیر ملکی مخاطب را توصیف و مشخص می‌کند. این تمایز اساس بخش زیادی از تحلیل در بخش بعدی را تشکیل می‌دهد.

یکی دیگر از قواعد این فصل مربوط به حالت منادی اسمی است که قبل از آن حرف تعریف «ال» آمده است. اکثر علما استفاده مستقیم از حرف منادی را ممنوع می‌دانند، بنابراین برای مذکر با «ایّوها» و برای مؤنث با «ایّوها» معرفی می‌شود. «ایّو» قابل صرف نیست و در حالت مفعولی قرار می‌گیرد و اسمی که بعد از آن می‌آید به عنوان صفت فاعلی در نظر گرفته می‌شود (سیبویه، ۱۹۸۸؛ ابن هشام، بدون تاریخ). این قاعده دلالت بر این دارد که وقتی شاعر قصد دارد اسمی را که قبل از آن «ال» آمده است خطاب قرار دهد، ملزم به ساختار دستوری خاصی است و در این مورد اختیاری ندارد. بنابراین، هنگام تحلیل معنای مورد نظر، باید این نوع منادی را تشخیص داد.

حذف واژهٔ ندا

دستور زبان‌شناسان حذف حرف ندا را در صورت وجود شواهد متنی مجاز دانسته‌اند. این امر هم در قرآن و هم در شعر رایج است، مانند آیه: «ای یوسف، از این [حرف] روی بگردان» (یوسف، ۲۹) (ابن هشام، ۱۹۸۵ ؛ السیوطی، بدون تاریخ). حذف در اینجا تأثیر معنایی دارد، همانطور که توسط بلاغت‌شناسان ثابت شده است: این حذف حس نزدیکی بین حرف ندا و گوینده را منتقل می‌کند، گویی حرف ندا برای احضار آن نیازی به حرف ندا ندارد (الجرجانی، ۱۹۹۲). نکته مهم این است که حذف، حالت دستوری را تغییر نمی‌دهد: حرف ندا، پس از حذف حرف، در حالت مفعولی یا غیر قابل حذف باقی می‌ماند. نشان داده خواهد شد که این حذف در ابتدای یکی از اشعار این مجموعه رخ داده است، به گونه‌ای که جهت گفتمان را کاملاً معکوس می‌کند.

استفاده از اشیاء بی‌جان در گفتار، طبق نظر دستورنویسان و بلاغت‌شناسان

دستورنویسان هیچ نقض قاعده‌ای در خطاب به اشیاء بی‌جان نیافتند، زیرا مقوله دستوری آنها مبتنی بر فرض فعل است و فعل می‌تواند هم به موجودات عاقل و هم به موجودات غیر عاقل نسبت داده شود. بلکه، مسئله از منظر معنا بررسی شد: گفته شد که اگر مخاطب عاقل نباشد، با آن مانند موجودات عاقل رفتار می‌شود و همان قواعد خطاب در مورد موجودات عاقل اعمال می‌شود، همانطور که در قول خداوند متعال آمده است: «ای زمین، آب خود را فرو بر و ای آسمان، باران خود را نگه دار» (هود: ۴۴). عبدالقاهر در مورد این آیه توضیح داد و توضیح داد که مزیت آن در ساختار آن نهفته است (الجرجانی، ۱۹۹۲)، که دستورنویسان مدرن آن را «شخصیت‌بخشی» نامیده‌اند. آنچه این مطالعه به این موضوع می‌افزاید این است که وحی یک فرآیند ذهنی نیست که صرفاً در آگاهی گیرنده رخ دهد، بلکه یک فرآیند زبانی با نشانگرهای قابل شناسایی و

اندازه‌گیری در ساختار جمله است: نسبت دادن فرمان به مخاطب، تطابق ضمیری که به آن اشاره دارد، ارتباط آن با ضمیر موصولی و وقوع یک عبارت قیدی. خود آیه شواهدی بر این امر ارائه می‌دهد: فرمان با استفاده از ضمیر مفرد مؤنث خطاب شده است و «آب» به ضمیر مفرد مؤنث در «آب تو» اضافه شده است، و بدین ترتیب الزامات خطاب به یک موجود عاقل را برآورده می‌کند.

توصیف‌کننده‌های حالت ندا و تأثیر آنها بر معنا

اسم ندا از نظر اضافه کردن توصیف‌کننده‌ها تابع همان قوانین سایر اسم‌ها است. دستورنویسان در مورد صرف توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌های توصیف‌کننده‌ی یک توصیف‌کننده‌ی، در هر دو مورد، عنصر وابسته حامل حکمی است که شاعر می‌خواهد آن را اثبات کند و این ویژگی‌ای با تأثیر استدلالی آشکار است: آنچه در جمله‌ی موصولی و صفت ظاهر می‌شود، جزو گزاره‌های اصلی که تأیید یا تکذیب به آنها معطوف است، محسوب نمی‌شود، بلکه به عنوان یک حقیقت مسلم پذیرفته می‌شود زیرا به عنوان یک توصیف ظاهر می‌شود، نه یک گزاره (الجرجانی، ۱۹۹۲). بنابراین، شاعر ادعای خود را در جایی بیان می‌کند که موضوع بحث نیست.

درهای تماس که در کدکس ذکر نشده‌اند

توصیف کامل مستلزم ذکر غایب به همان اندازه حاضر است، زیرا غیبتِ مداوم، گواه است، همانطور که حضور مداوم گواه است. این مجموعه فاقد سه شکل از مناجات است: سوگواری، که با حرف استفهامی «و» از کسی که مورد سوگواری قرار گرفته یا کسی که درد می‌کشد، درخواست می‌کند؛ تضرع با «لام» مفتوح؛ و حذف، که حذف حرف آخر مناجات برای سهولت تلفظ است (سیبویه، ۱۹۸۸؛ ابن عقیل، ۱۹۸۰). هم سوگواری و هم حذف، غم شخصی یا تمایل به سهولت بیان را منتقل می‌کنند و هر دو برای زمینه‌های شخصی مناسب‌تر از زمینه‌های عمومی هستند. شعر این شاعر حداقل در مجموعه مقالات این تحقیق – خطابی عمومی است که خطاب به یک گروه، یک ارزش یا یک دشمن تاریخی است و بنابراین او نیازی به ساختارهای سوگواری فردی نداشته است. حتی در متن مرثیه که معمولاً با سوگواری همراه است. او از به کار بردن حرف ندای «وا» خودداری می‌کرد و به جای آن از فعل ندا با ضمیر ملکی استفاده می‌کرد: «ای قلب هدایت»، «ای سرود فصیحان»، و بدین ترتیب متوفی را به جای یک فقدان خصوصی، به یک ارزش عمومی تبدیل می‌کرد.

تجدیدنظرخواهی بین درخواست و تعیین مرجع: روشن کردن محل اختلاف

ممکن است به فرضیه این مطالعه اعتراض شود که آنچه آن را «خلق مخاطب» می‌نامند، همان چیزی است که بلاغت‌پژوهان «شخصیت‌بخشی» یا آنچه کالر «تغییر بلاغی» می‌نامد، بنابراین هیچ چیز جدیدی جز در نام وجود ندارد. پاسخ این است که بین این دو در سطح تحلیل تفاوت وجود دارد، نه فقط در کلام. از نظر بلاغت‌پژوهان، شخصیت‌بخشی تأثیری است که در ذهن گیرنده رخ می‌دهد، که با ذوق استنباط می‌شود و قابل اندازه‌گیری نیست؛ و از نظر کالر، تغییر بلاغی یک عبارت شاعرانه کلی است که موقعیت فاعل غنایی را نسبت به مخاطب خود توصیف می‌کند (کالر، ۱۹۷۷). بحث در اینجا این است که این تأثیر چندین نشانه در ساختار جمله عربی دارد: مسند درخواست، تطابق صرفی در فعل و قید، تطابق دستوری در صفت و حرف ربط، و بازگشت ضمایر. اگر این نشانه‌ها با هم وجود داشته باشند، ندا صرفاً در ذهن شناسایی نمی‌شود، بلکه در ساختار جمله به مخاطب تبدیل می‌شود. تفاوت این دو سطح، تفاوت بین قضاوتی است که بر اساس سلیقه دانشجو صورت می‌گیرد و قضاوتی که خواننده می‌تواند آن را بررسی و رد کند.

بخش دوم: تحلیل آماری ساختار فراخوانی در پیکره زبانی

توزیع آماری انواع ندایی

تعداد کل حالت‌های خطابی در چهار شعر به پانزده مورد رسید که بر اساس نوع شخص مورد خطاب به شرح زیر توزیع شده‌اند:

جدول ۱. توزیع جایگاه‌های خطابی بر اساس نوع شخص مورد خطاب

نوع خطابی	شماره	نسبت	حکم دستوری
اضافه شد	۱۰	۶۶.۷٪	حالت مفعولی در فرم
اسمی که با «al» تعریف می‌شود و با «ayy» مخاطب قرار می‌گیرد.	۴	۲۶.۷٪	«أیّ» بر مصوت «ضَمّا» ساخته شده و در حالت مفعولی است و اسم بعد از آن صفت فاعلی است.
نامحدود ناخواسته	۱	۶.۷٪	حالت مفعولی در فرم
اسم خاص مفرد	۰	۰٪	—
اسم نامعین مورد نظر	۰	۰٪	—
کل	۱۵	۱۰۰٪	—

اولین چیزی که در مورد این جدول توجه را جلب می‌کند، فقدان کامل اسم خاص در حالت منادا است، با وجود اینکه این حالت رایج‌ترین و پرکاربردترین نوع منادا است، و با وجود اینکه اشعار شامل اسم‌های خاص زیادی است که می‌توانند به این شکل مورد خطاب قرار گیرند: علی، معاویه، ابوذر و الرشید. وقتی شاعر ابوذر را خطاب قرار می‌دهد، او را با نامش «جندب» صدا نمی‌زند، بلکه می‌گوید: ای ابوذر، و ای کسی که در راه خدا قربانی شده‌ای، و بدین ترتیب آن را به یک ساختار مضاف‌الیه تبدیل می‌کند که به دنبال آن یک بند موصولی می‌آید که معنای مورد نظر را در بر می‌گیرد. به طور مشابه، وقتی او معاویه را خطاب قرار می‌دهد، او را با اسم خاص صدا نمی‌زند، بلکه می‌گوید: پس برو ای دم، و بدین ترتیب از اسم خاص به یک عبارت توصیفی با حرف تعریف «ال» منحرف می‌شود که معنای تحقیرآمیزی دارد.

این انحراف مداوم از اسم خاص مفرد، هم توجیه دستوری و هم معنایی دارد: اسم خاصِ ندایی، به شخص مورد خطاب اشاره دارد، عاری از هرگونه توصیف، و بنابراین معنایی جز شناسایی ندارد؛ در حالی که ندایی در حالت ساخت، همراه با شناسایی، توصیفی را که در خودِ حالت ساخت نهفته است، حمل می‌کند: «قلب هدایت»، «سرود فصیحان»، «درخت دانش»، «ثروت نسل‌ها»، «چراغ راهنمای راه» و «شکافندگان آگاهی». در این موارد، حالت ساخت صرفاً یک تعریف نیست، بلکه قضاوتی از پیش تعیین‌شده است که شاعر قبل از خطاب به شخص مورد خطاب، در مورد او تعیین می‌کند. بنابراین، شخص مورد خطاب، حامل یک ادعا می‌شود و اگر گیرنده خطاب را بپذیرد، به طور ضمنی ادعا را پذیرفته است. این یک مزیت استدلالی است که در به اهتزاز درآوردن پرچم وجود ندارد.

طبقه‌بندی فعل منادی بر اساس مرجع آن

اگر به فعل ندا از منظر مرجع آن نه از منظر نوع دستوری آن نگاه شود، مشخص می‌شود که بخش عمده‌ی آن برای چیزی است که در شکل اصلی خود، جذابیت معتبری ندارد:

جدول ۲. توزیع جایگاه‌های ندایی بر اساس مرجع ندایی

مرجع خطابی	شماره	نسبت	از شواهد
یک فرد منطقی که مستقیماً مورد خطاب قرار می‌گیرد	۵	۳۳.۳٪	ای ابوذر – ای قائم – ای شکافنده‌ی وجدان – ای روشنگر راه – ای گناهکار
موجودی عاقل که از طریق استعاره مورد خطاب قرار می‌گیرد	۳	۲۰٪	ای روح ابوالجواد، ای قلب هدایت، ای نغمه فصیحان
شیء یا مکان بی‌جان	۳	۲۰٪	ای طلا (دو مکان) – ای دروازه بخشش
معنای انتزاعی	۴	۲۶.۷٪	ای تاج شعر، ای درخت دانش، ای گنجینه نسل‌ها، ای فرصت
کل	۱۵	۱۰۰٪	—

درصد انحراف از مقوله اصلی که مجموع اشیاء بی‌جان، معانی انتزاعی و زبان مجازی است. به ده مورد از پانزده مورد (۶۶.۷٪) می‌رسد. این درصد برای تغییر پدیده از مقوله ساختار تصادفی به ساختار عمدی کافی است: زیرا اگر بی‌جان یک استثنا بود که فقط در صورت لزوم اتفاق می‌افتد، از تعداد موارد بی‌جان تجاوز نمی‌کرد. با این حال، اندازه کوچک پیکره زبانی ایجاب می‌کند که این درصدها به عنوان شاخص‌های یک روند سبکی تلقی شوند، نه به عنوان قوانین آماری قطعی، که در سبک‌شناسی آماری هنگام اعمال بر نمونه‌های محدود مورد توجه است (متقی زاده و همکاران، ۱۳۹۸ ق).

مجموعه‌ای از قواعد دستوری که از توسل به موجودات غیرعقلانی حاصل می‌شود

ادعای اصلی این مطالعه این است که استفاده شاعر از اشیاء بی‌جان، یک ساختار ذهنی نیست که صرفاً به شخصیت‌بخشی اشاره داشته باشد، بلکه یک دگرگونی کامل است که مستلزم مجموعه‌ای از قواعد دستوری است که می‌توان آن‌ها را در چهار نشانه مشاهده کرد:

نشانه اول: نسبت دادن فرمان به یک شیء بی‌جان. در ابتدای «دروازه طلایی»، طلا مورد خطاب قرار می‌گیرد و سپس دو بار متوالی به آن فرمان داده می‌شود: ای طلا، بر دروازه علی بتاب و نگاه‌های خشنودان و خشمگینان را بدزد. سپس، در پایان متن، با یک هشدار فرمان داده می‌شود: ای طلا، از ورود به حرم و طواف آن مگر با اجازه علی بپرهیز (مطار، ۲۰۲۴). یک فرمان، در شکل اصلی خود، فقط می‌تواند به کسی که قادر به اطاعت است نسبت داده شود. بنابراین، نسبت دادن آن به طلا دلالت بر این دارد که در ساختار جمله، به عاملی با مسئولیت تبدیل شده است. همچنین، گفته‌ی او: ای فخر شعر، با من آغاز کن و ای شکافندگان آگاهی، انقلاب کن و ای دروازه‌ی بخشش، بشنو و گوش کن مفعول مطلق فعل محذوفی است که معنای آن «گوش دادن» است، بنابراین درخواست همچنان معتبر است، هرچند فعل آن محذوف باشد (سیبویه، ۱۹۸۸).

نشانه دوم: تطابق ضمیر و شکل دستوری با فعل ندا. در این گفته او: ای فخر شعر، با من آغاز کن، در آغاز تابناک و خندان، فعل امری از ضمیر مفرد مؤنث استفاده می‌کند که با جنسیت مؤنث فعل ندا مطابقت دارد و عبارت قیدی «تابناک» در حالت مفعولی است که از نظر جنسیت با آن مطابقت دارد. این تطابق، دلیل قاطعی بر کامل بودن این تبدیل است: زیرا مجاز، گوینده را به تطابق صرفی یا استفاده از یک عبارت قیدی که فعل ندا را توصیف می‌کند، ملزم نمی‌کند؛ بلکه خودِ بافت دستوری است که این را الزامی می‌کند.

نشانه سوم: اتصال ضمیر خطابی به ضمیر موصولی و اطلاق قید موصولی بر آن. مانند این گفته‌اش: ای درخت دانش که پس از گذر زمان بی‌حاصل شکوفا شد، ضمیر موصولی «که» صفت برای ضمیر خطابی است و قید موصولی فعل ماضی منسوب به آن است. و مانند این گفته‌اش: ای فرصتی که برای اسلام بودی، که به سبب کینه‌توزی نفوس از دست رفت، جمله خبری پس از ضمیر خطابی می‌آید و به ضمیر مخاطب «بودی» نسبت داده می‌شود، که در تبدیل معنای انتزاعی به

مخاطب فعلی، تأکید بیشتری نسبت به گفتن «بود» دارد. و آمدن ضمیر مخاطب به صورت مذکر با کلمه مؤنث «فرصت» تغییر در معناست. این موضوع در زبان عربی گسترده است و ابن جنی فصلی را به آن اختصاص داده است (ابن جنی، بی‌تا).

نشانه چهارم: ادامه خطاب پس از حالت ندا در آیات بعدی. مخاطب پس از فراخوانده شدن، رها نمی‌شود، بلکه ضمایر خطاب در آیات متوالی همچنان به او اشاره می‌کنند، مانند گفته او پس از فراخواندن کسی که راه را نشان می‌دهد: اگر تو نبودی، این راه پیموده نمی‌شد. این تداوم، این تصور را که حالت ندا صرفاً مقدمه‌ای آوایی است که بخش با آن آغاز می‌شود، نفی می‌کند و با آنچه زوئیکی «حالت ندای بلاغی» می‌نامد، مطابقت دارد که ارتباط با مخاطب را پس از شناسایی او حفظ می‌کند (زوئیکی ، ۱۹۷۴).

حذف حرف ندا و معکوس کردن جهت گفتار

یکی از دقیق‌ترین جاهای این نسخه خطی، آغاز شعر «لبّیک، روح ابوالجواد» است: لبّیک از دورترین سرزمین‌ها ** لبّیک، روح (ابوالجواد). بنابراین «روح» در حالت مفعولی به عنوان یک مناد با یک حرف حذف شده است که به عنوان «O» فهمیده می‌شود. و تأثیر معنایی این حذف در اینجا به آنچه بلاغیون در مورد نشان دادن نزدیکی تصمیم گرفته‌اند، محدود نمی‌شود، بلکه دقیق‌تر از آن است: زیرا آیه دو بار با «لبّیک» معرفی شده است، که یک اسم فعل دوگانه است که نشان دهنده پاسخ پس از پاسخ است (سیبویه، ۱۹۸۸)؛ ترکیب پاسخ در سینه با حذف حرف مناد، شاعر را به یک پاسخ‌دهنده تبدیل می‌کند، نه یک ندا دهنده، گویی که ندا ابتدا از روح سوگوار آمده است و آیه به عنوان پاسخی به آن آمده است.

با بررسی پاسخ، میزان خسارت آشکار می‌شود: اگر حرف اضافه حفظ می‌شد و بیت گفته می‌شد: در خدمت تو ای روح ابوالجواد، معنا دست نخورده باقی می‌ماند و وزن مصراع ناقص کامل مختل نمی‌شد. با این حال، شاعر با حفظ آن، به جایگاه منادات بازمی‌گردد و بدین ترتیب جهت را معکوس می‌کند و دلالت ضمنی بیت مبنی بر اینکه مردگان، زندگان را صدا می‌زنند، نفی می‌کند. این مورد از قوی‌ترین استدلال‌های این مجموعه است، زیرا وزن در هر دو مورد معتبر است و بنابراین نمی‌توان آن را به ضرورت وزنی نسبت داد.

تمایز قائل شدن بین واجب و مستحب

تفسیر نیت سبکیِ دیکته شده توسط این قانون نادرست است. در چهار مورد از این مجموعه، حرف تعریف «ال» در خطاب استفاده شده است: «ای طلا» در دو مورد، «ای گناه» و «ای تو که ایستاده‌ای». در این موارد، شاعر موظف به استفاده از «ای» بوده است زیرا اجماع عمومی استفاده مستقیم از حرف ندا را با اسمی که قبل از آن «ال» آمده باشد، ممنوع می‌کند. بنابراین، ساخت در اینجا اجباری است، نه اختیاری. با این حال، انتخاب در مرحله قبلی باقی می‌ماند: شاعر تصمیم گرفته اسمی را که قبل از آن «ال» آمده است، خطاب قرار دهد، نه یک اسم خاص یا اسمی که در ساخت ملکی قرار دارد. بنابراین، این الزام در مورد شکل انتخاب شده اعمال می‌شود، نه در مورد خود انتخاب. بنابراین، از پانزده مورد، یازده مورد صرفاً از نظر شکل و ماده انتخاب شده‌اند و چهار مورد فقط از نظر ماده انتخاب شده‌اند، نه از نظر شکل. این مرتب‌سازی پیش‌نیاز اعتبار استدلال است و نادیده گرفتن آن یک اشتباه رایج در مطالعاتی است که اهداف را به ساختارهایی نسبت می‌دهند که در آنها هیچ انتخابی وجود ندارد، زیرا انحراف سبکی فقط می‌تواند از طریق انتخاب از بین گزینه‌های ممکن رخ دهد.

آزمایش پاسخ در موقعیت‌های فراخوانی

این روش شامل تبدیل فعل ندا به جمله‌ای در مورد یک فرد غایب و سپس مقایسه دو شکل آن است. اگر جمله «ای درخت دانش که شکوفا شده است» به یک جمله خبری تبدیل شود و گفته شود «درخت دانش شکوفا شده است»، معنای اطلاع‌دهنده حفظ می‌شود، اما دو چیز از دست می‌رود: حضور مخاطب، که مجلس را به جای موضوع سخنرانی، به یک طرف سخنرانی تبدیل می‌کند، و تعصب اعلام‌شده گوینده، که با جهت خطاب منتقل می‌شود. اگر جمله «ای طلا، بر در علی بتاب،»

به یک جمله خبری تبدیل شود و گفته شود «طلا بر در علی می‌درخشد»، الزام منتقل‌شده توسط امر از بین می‌رود و درخشش به یک ویژگی طلا تبدیل می‌شود، نه یک عملکرد الزامی آن. با سقوط الزام، استدلال‌های اساسی شعر – بررسی طلا و درخواست احتیاط و اجازه نیز از بین می‌روند. و اگر گفته‌ی او که «ای فرصتی که برای اسلام بودی» به عنوان بیان واقعیتی تفسیر شود که «فرصتی برای اسلام بود که با کینه‌ی جان‌ها بر باد رفت»، آنگاه ناله و زاری که تنها از پرداختن به آنچه نمی‌تواند بشنود برمی‌خیزد، ناپدید می‌شود و گفته به گزارشی تاریخی تبدیل می‌گردد.

مشاهده می‌شود که فقدان در تمام موارد افعال ندا از یک نوع است: فقدان در جایگاه ارتباطی مخاطب، یعنی در اینکه آنها شرکت‌کننده در گفتمان هستند و نه سوژه آن. این ثبات در نوع فقدان، علیرغم تنوع افراد مورد خطاب بی‌جان، انتزاعی و عقلانی از قوی‌ترین شواهد است که از نظر او، افعال ندا یک فرآیند واحد هستند و نه اهداف جداگانه.

تأثیر زمینه بر انتخاب نوع ندا

برای اثبات هدفمندی ساختار، کافی نیست که ساختار در کل مجموعه متن ثابت باشد، بلکه باید ارتباط آن با بافت متن نیز بررسی شود: آیا با تغییر بافت متن به طور منظم تغییر می‌کند یا با سرعتی واحد پیش می‌رود؟ اگر مورد اول اثبات شود، این دومین دلیل بر آگاهی از ابزار است، زیرا تطابق بین ساختار و بافت متن – که جوهر بلاغت برای قدما است (قزوینی، بدون تاریخ) تصادفی رخ نمی‌دهد.

جدول ۳. توزیع عبارات ندا در اشعار بر اساس هدف

شعر	هدف	تعداد موقعیت‌های تماس	نوع غالب در آن
درب طلایی	اعتراض مذهبی تاریخی	۵	اسمی که با «al-» تعریف می‌شود و اسمی که در حالت ملکی قرار دارد
با درود از طرف هیئت نمایندگی آکادمی زبان عربی	تبریک و احیای فرهنگی	۵	کل اضافه شده
در خدمت شما، روح ابوالجواد	نوحه مذهبی	۳	حالت مفعولی، و در آن جایی است که حرف اضافه حذف می‌شود.
ای ابوذر	بیداری و اعتراض	۲	اسم در حالت مفعولی و اسمی که قبل از آن «الـ» آمده است.
کل	—	۱۵	—

جدول، تطابق ثابتی را بین نوع فعل ندا و بافت متن نشان می‌دهد. در شعر مربوط به احوالپرسی فرهنگی، فعل ندا در هر پنج مورد در حالت مفعولی است زیرا بافت متن، تکریم یک گروه است و ساخت مفعولی ساختاری است که خطاب به گروه را با اذعان به شایستگی‌های آن به طور همزمان ترکیب می‌کند. با این حال، در شعر اعتراضی، فعل ندا به گونه‌ای تغییر می‌کند که با تنوع گفتمان همخوانی دارد: دستور، تحقیر، استناد و سوگواری.

الگوهای جمله‌ای پس از یک فعل ندائی

آنچه این فرضیه را تقویت می‌کند، بررسی بندهایی است که پس از فعل ندا می‌آیند؛ زیرا اگر فعل ندا ساختاری باشد که خطاب به شخص خاصی باشد، انتظار می‌رود که پس از آن چیزی بیاید که دلالت بر مشارکت فعال آن شخص داشته باشد، نه صرفاً چیزی که درباره او اطلاع‌رسانی کند. استدلال استقرایی این انتظار را تأیید کرده است.

جدول ٤. الگوهای جمله‌ای پس از حالت ندا

الگوی جمله پس از حالت ندا	شماره	نسبت	از شواهد
جمله امری (دستوری یا چیزی شبیه به آن)	۷	۴۶.۷٪	مراقب باش، ساکت باش، گوش کن، شروع کن، بساز، شروع کن
جمله شرطی	۳	۲۰٪	اگر تو نبودی، این راه پیموده نمی‌شد، حتی اگر متروک بود، حتی اگر استبداد بود
جمله خبری یا توصیف کننده خبری	۴	۲۶.۷٪	ای فرصتی که بودی، ای ابوذر و فداکارانش، ای درخت دانش که شکوفا شد، ای قلب هدایت
ایجاد عدم درخواست	۱	۶.۷٪	در خدمت شما، ای روح ابوالجواد
کل	۱۵	۱۰۰٪	—

دو سوم موارد (۶۶.۷٪) با یک درخواست یا شرط دنبال می‌شوند که هر دو دلالت بر این دارند که مخاطب توانایی انجام کاری یا خودداری از انجام آن را دارد. اهمیت شرط از درخواست کمتر نیست، زیرا مشروط کردن قضاوت به عمل مخاطب مانند «اگر تو نبودی، این مسیر طی نمی‌شد» تأثیر آنها را بر روند وقایع تأیید می‌کند، تأییدی که فقط در مورد کسی که فاعل محسوب می‌شود، صدق می‌کند. چهار مورد از جملات خبری با این فرضیه مغایرت ندارند، زیرا در بیشتر آنها، جمله در یک بند وابسته به فعل ندا قرار دارد، نه در یک بند جدید، همانطور که در بخش مربوط به جملات وابسته بحث شد. این نتیجه‌گیری با ادعای یاکوبسون مبنی بر اینکه فعل ندا اغلب در عملکرد ارتباطی خود با فعل امری جفت می‌شود، همسو است (یاکوبسون، ۱۹۶۰).

جایگاه ندا در آیه و متن

حرف ندا تقریباً به طور مداوم در ابتدای بندهای شعر شاعر ظاهر می‌شود و به عنوان جداکننده‌ای عمل می‌کند که یک بند را به پایان می‌رساند و بند دیگری را آغاز می‌کند. در شعر «سلام»، حرف ندا پنج بند متوالی را آغاز می‌کند، بنابراین وحدت شعر بر توالی خطاب‌ها استوار است، نه صرفاً بر توالی معانی. حرف ندا در سه جایگاه در بیت ظاهر می‌شود: در ابتدا، مانند «ای دروازه توبه، گوش کن!»؛ در پایان، مانند «ای طلا، به دروازه علی بنگر!»؛ و بین دو مصراع تقسیم می‌شود، مانند «ای سرود فصیح، آغاز کن!». قرار دادن حرف ندا در ابتدای کلام، مخاطب را قبل از اینکه محتوا شناخته شود، مشخص می‌کند، در حالی که قرار دادن آن در انتها باعث می‌شود گیرنده ابتدا حکم را دریافت کند و سپس از جهت خطاب آن شگفت‌زده شود. قرار دادن در ابتدا بیشتر در دستورات رایج است، در حالی که قرار دادن در ابتدا بیشتر در نقل قول‌ها و گزاره‌ها رایج است. این توزیع صرفاً توسط وزن دیکته نمی‌شود؛ استدلال قاطع در این زمینه مانند تمام زمینه‌های هنجارگریزی ثبات الگوی یکسان با کارکرد یکسان در وزن‌ها، قافیه‌ها و اهداف مختلف است.

مبحث سوم: یک مدل تحلیلی توسعه‌یافته – فراخوان در شعر «درود بر هیئت نمایندگی آکادمی زبان عربی»

این شعر به عنوان مدلی برای تحلیل گسترده انتخاب شد، زیرا تمام جایگاه‌های صدا زدن در آن در یک نوع قرار می‌گرفتند که همان حالت مفعولی است، بنابراین این احتمال که تنوع ساختار، تنوع معنا را کنترل کند، از آن حذف شد و تفاوت بین جایگاه‌های آن به دلیل حالت مفعولی و آنچه پس از صدا زدن در جملات می‌آید، باقی ماند.

مثال اول: ای پیشوای شعر، با من آغاز کن، درخشنده و خندان در آغاز (مطار، ۲۰۲). وندایی مفهومی انتزاعی است، «پیشگام شعر»، به معنای آغاز و بهترین بخش آن؛ شاعر شعر را با خطاب قرار دادن خود شعر آغاز می‌کند. این وندایی شامل

سه ساختار دستوری متوالی است: یک دستور با ضمیر مفرد مؤنث «آغاز کن»، که با جنسیت مؤنث وندایی مطابقت دارد؛ یک عبارت قیدی، «درخشنده»، که با آن مطابقت دارد؛ و یک عبارت قیدی دوم، «درخشنده در آغاز»، که در حالت مضاف‌الیه است. بنابراین، وندایی در یک بیت واحد، سه ویژگی یک مخاطب منطقی را برآورده می‌کند. با آزمودن پاسخ «موی پیشانی با افتخار آغاز می‌شود» معنایی که کل مقدمه بر آن بنا شده است، از هم می‌پاشد، و آن این است که شعر شریک شاعر در عمل است، نه ابزاری در دست او.

مصراع دوم: ای کسی که آگاهی را می‌شکافد، انقلابی برای دانش ایجاد کن، انقلابی که مانند آن هرگز در تاریخ ایجاد نشده است. ضمیر ندا یک اسم جمع مذکر در حالت ساخت است که نون آخر آن به دلیل حالت ساخت حذف شده است و مرجع آن اعضای مجلس هستند که موجودات عاقل حاضر هستند. با این حال، شاعر آنها را با نام یا عناوین رسمی‌شان خطاب نمی‌کند، بلکه با عملی که به شکل حالت ساخت به آنها نسبت داده شده است، خطاب می‌کند: «ای کسی که آگاهی را می‌شکافد». پس از آن یک فعل امر جمع، «ساختن»، و سپس یک صفت مجهول که مفعول را توصیف می‌کند، «چیزی که مانند آن هرگز ایجاد نشده است» می‌آید. در این ساخت، هر فاعل قبلی حذف می‌شود تا عمل مورد انتظار صرفاً برای مخاطبان باقی بماند.

مصراع سوم: ای کسی که راه را برای رهروانش روشن می‌کنی، اگر تو نبودی، این راه پیموده نمی‌شد. ساختار اینجا دقیق‌ترین ساختار در شعر است: جمله ندا در حالت ساخت است و جمله‌ی بعد از آن یک جمله‌ی شرطی است که با «اگر تو نبودی» آغاز می‌شود، که ضمیر دوم شخص «تو» به آن متصل شده است و طبق نظر سیبویه در مورد مجاز بودن «اگر تو نبودی» به جمله‌ی ندا اشاره دارد (سیبویه، ۱۹۸۸؛ ابن هشام، ۱۹۸۵). پاسخ به صورت مجهول است: «پیموده نمی‌شد». بنابراین، سه عمل در یک سطر ترکیب شده‌اند: مخاطب توسط جمله‌ی ندا مطرح می‌شود، کل رویداد توسط شرط به حضور او منوط می‌شود و هر فاعل دیگری توسط جمله‌ی مجهول حذف می‌شود. تأثیر ترکیب آنها این است که اعتبار به مخاطب محدود می‌شود به گونه‌ای که شاعر نیازی به ابزار محدودکننده ندارد.

مثال چهارم: ای درخت دانش که پس از گذر زمان بی‌ثمر شکوفا شده‌ای **. این فعل ندا، تصویری گیاهی از گردهمایی است که با ضمیر موصولی توصیف می‌شود که ماقبل آن فعل گذشته است. بنابراین، شکوفایی گردهمایی پس از بی‌ثمری زمان به عنوان گزاره‌ای که باید مورد بحث قرار گیرد، ارائه نمی‌شود، بلکه در جایگاه تعریف فعل ندا قرار می‌گیرد. علاوه بر این، انتخاب این تصویر گیاهی، راه را برای آنچه در پی آن می‌آید، از نظر جوانه زدن و بارور شدن، آماده می‌کند، بنابراین شعر بر اساس استعاره‌ای گسترده پیش می‌رود که پایه و اساس آن همین فعل ندا است.

مثال پنجم: ای ثروت نسل‌ها، اگر از فضایل درخشان و تابناک بی‌بهره‌اند. وندایی مفهومی انتزاعی است که به نسل‌ها نسبت داده می‌شود و عبارت پس از آن شرطی است. شایان ذکر است که شاعر مجموعه وندایی‌ها را با وندایی که تأثیرش در طول زمان گسترش می‌یابد «ثروت نسل‌ها» به پایان رسانده است، پس از آنکه آن را با وندایی محدود به لحظه بیان «جواهر تاج شعر» آغاز کرده است. بنابراین، بین اولین و آخرین وندایی‌ها، سیری از لحظه به نسل‌ها و از شعر به تاریخ وجود دارد و این سیر همان چیزی است که به شعر وحدت ساختاری می‌بخشد.

نتیجه‌ی این تحلیل این است که فعل ندا در این شعر، سه کارکرد را همزمان انجام می‌دهد: یک کارکرد نحوی با معرفی شنونده‌ای که بخش شعر پیرامون او سازماندهی شده است؛ یک کارکرد استدلالی با انتقال قضاوت‌ها از طریق حالت مفعولی و توصیف‌کننده‌های آن؛ و یک کارکرد ساختاری با تقسیم شعر به بخش‌هایی که هر کدام با یک فعل ندای جدید آغاز می‌شوند. این کارکردها تنها با گفتن اینکه شاعر به مجلس «شخصیت بخشیده» یا «تجلیل» کرده است، آشکار نمی‌شوند.

بخش چهارم: دومین مدل تحلیلی توسعه‌یافته، ندا در شعر «در طلایی»

این شعر نقطه مقابل شعر سلام و احوالپرسی است: در حالی که در آنجا، فعل ندا در هر پنج مورد به یک شکل واحد ظاهر می‌شد، در اینجا به سه شکل مختلف ظاهر می‌شود و مرجع آن بین اشیاء بی‌جان، موجودات جاندار، مکان‌ها و مفاهیم

انتزاعی توزیع شده است. دلیل این تنوع این است که شعر، یک گفتار اعتراضی است که در آن شاعر بین مواضع مختلف نسبت به مخاطبان حرکت می‌کند. این شعری است که قبلاً به شیوه‌ای فرهنگی خوانده شده است که الگوهای ضمنی آن را آشکار می‌کند (یوسف، ۲۰۲۵)، و در اینجا به شیوه‌ای ساختاری خوانده می‌شود که ابزارهای حامل آن الگوها را آشکار می‌کند.

مصراع اول و ضمیمه‌ی بخش: شعر با فرمانی پیش از خطاب آغاز می‌شود: ای طلا، بر درگاه علی بتاب و چشمان خشنودان و خشمگینان را برگیر (مطار، ۲۰۲۴). شاعر با عمل لازم شروع می‌کند و سپس مخاطب پس از آن را مشخص می‌کند، بنابراین فرمان ابتدا به گوش شنونده می‌رسد قبل از اینکه بداند به چه کسی خطاب شده است. سپس فرمان دوم، «و برگیر»، اضافه می‌شود. سپس بخش اول با خطاب دوم در همان مکان در بیت آخرین مصراع دوم به پایان می‌رسد: «ای طلا، از ورود به حرم و طواف آن برحذر باش». این ندا در ابتدا و انتهای قطعه به گونه‌ای تکرار می‌شود که آن را احاطه کرده و آن را به یک واحد بلاغی بسته تبدیل می‌کند. تفاوت بین این دو مکان این است که اولی دستور به انجام کاری و دومی دستور به خودداری است، که با یک استثنای خالی در «مگر با اجازه علی» همراه است که نشان دهنده محدودیت است (الجرجانی، ۱۹۹۲). بین دو انتهای این عبارت، یک گذار از نامحدود به محدود وجود دارد و این گذار موضوع کل عبارت است: اینکه ارزش طلا به خودی خود نیست، بلکه به اجازه صاحب حرم برای آن است.

مصراع سوم: این سر است که تاج خلافت بر سر دارد، پس ای دم، برو! شاعر بیت را بر اساس تقابل بین «سر» و «دم» ساخته است، سپس اولی را فاعل یک جمله اسمیه قرار داده که با ضمیر «او» تأکید شده است، و دومی را به عنوان فعل در یک جمله امریه که فعل آن «برو» است، و با استناد به کلام خداوند متعال می‌گوید: «در آن بروید و با من سخن مگویید» (مؤمنون: ۱۰۸). بنابراین، تفاوت بین این دو رقیب تنها با توصیف مشخص نمی‌شود، بلکه با نوع جمله‌ای که هر یک در آن قرار می‌گیرند، مشخص می‌شود: یکی در یک جمله اسمیه که نشان دهنده دوام است، و دیگری در یک جمله امریه که نشان دهنده سرزنش است. علاوه بر این، نکته‌ای در مورد نوع فعل منادایی وجود دارد: معاویه اسم خاص است که می‌توان مستقیماً به آن اشاره کرد و شاعر در همان شعر در زمینه اطلاع‌رسانی به دیگران از آن یاد می‌کند: «به (معاویه) پیامی از من برسان که عمیقاً طنین‌انداز شود» (مطار، ۲۰۲۴). این واقعیت که اسم خاص در زمینه اطلاع‌رسانی به دیگران ذکر شده و سپس در زمینه خطاب مستقیم به کسی حذف شده است، نشان می‌دهد که حذف یک انتخاب عمدی است، نه اجباری. نکته کلیدی در اینجا بررسی این است که آیا شاعر به صراحت همان عنصر را در جای دیگری ذکر می‌کند یا خیر. اگر چنین کند، احتمال اینکه حذف آن در اینجا به دلیل ناتوانی در انجام این کار باشد، از بین می‌رود.

مثال چهارم: ای دروازه توبه، گوش فرا ده، زیرا حق آشکار شده است، جایی که هیچ شک و تردیدی نیست. این فعل ندا، ساختاری است که مرجع آن نمادی با ریشه قرآنی در کلام خداوند متعال است: «سجده کنان از دروازه وارد شوید و بگویید «توبه»» (بقره: ۵۸). این فعل برای حمل حکمی که پس از آن می‌آید، به کار می‌رود. این سازه در اینجا زمینه‌ای را در ذهن گیرنده تداعی می‌کند که مقدم بر شعر است، و بنابراین بدون اینکه صریحاً بیان شود، وارد شکل‌گیری معنا می‌شود. این سومین کارکرد این سازه در حوزه افعال ندا، علاوه بر کارکردهای تعریف و حمل حکم است: کارکرد فراخوانی متن غایب. همین سطر، عمل خطاب مستقیم به مکان را با حذف فعل درخواست معطوف به آن ترکیب می‌کند، گویی حضور مخاطب به حدی رسیده است که فعل غیرضروری است. و با بررسی پاسخ «ای دروازه توبه، خوب گوش کن» فاصله بین ندا و حقیقت منتقل شده طولانی‌تر می‌شود و باعث می‌شود که این عبارت، فوریت خود را که متناسب با متن وحی است، از دست بدهد.

مصراع پنجم: ای فرصتی که برای اسلام بودی، که به کینه‌ی نفوس تباه شد، و جدیت آن به بازیچه گرفته شد. این تنها موردی در مجموعه است که در آن فعل منادا اسم مجهول است، و اسم مجهول، به معنای اصلی کلمه، چیزی است که به شخص خاصی اشاره نمی‌کند (ابن عقیل، ۱۹۸۰). بنابراین، اگر برای اشاره به معنایی گذشته که هیچ حضور یا پاسخی ندارد، استفاده شود، این دورترین چیز از هدف اصلی فعل منادا، یعنی درخواست توجه، است. و در همین فاصله، استدلال برای فرضیه‌ی اصلی اثبات می‌شود: شاعر از ساختار فعل منادا در جایی استفاده می‌کند که توجه کاملاً غیرممکن است، که تنها با این واقعیت قابل توضیح است که قصد ساختار، ایجاد یک مخاطب است، نه احضار یک مخاطب موجود. جایگاه آن در شعر

قابل توجه است: شعر در ارجاع به ندا، از یک چیز بی‌جانِ حال حاضر که به آن فرمان داده می‌شود طلا به یک دشمن تاریخی که مورد سرزنش قرار می‌گیرد گناه به نمادی که به آن استناد می‌شود دروازه توبه به معنایی در گذشته که برای آن سوگواری می‌شود فرصت پیشرفت می‌کند؛ و این پیشرفت با پیشرفت جایگاه از فرمان به سوگواری موازی است.

جدول زیر مقایسه‌ی بین دو شعر را خلاصه می‌کند؛ انسجام در آنجا و تنوع در اینجا هر دو تحت تأثیر بافت هستند و اگر ساختار یک عادت زبانی بود، رفتار آن به این شکل منظم متفاوت نمی‌بود.

جدول ۵. مقایسه ساختار خطاب بین دو شعر

صورت متعادل	با درود از طرف هیئت نمایندگی مجلس	درب طلایی
تعداد موقعیت‌های تماس	۵	۵
انواع جملات ندا دهنده	یک نوع (افزودنی)	سه نوع
اشاره به حالت ندا	افراد باهوش و مفاهیم انتزاعی	شیء بی‌جان، موجود عاقل، مکان و معنا
به احتمال زیاد بعد از تماس	درخواست و شرط	درخواست و اخبار
مسیر فارغ‌التحصیلی	از لحظه تا نسل‌ها	از دستور تا پشیمانی

مبحث پنجم: ندا در دو شعر مرثیه و مناجات

دو شعر از این مجموعه باقی مانده است که در آنها پنج مورد از فریاد زدن وجود دارد: «در خدمت تو، ای روح ابوالجواد» در مرثیه مذهبی، و «ای ابوذر» در تحریک و اعتراض؛ و در آنها چیزی وجود دارد که فرضیه را در موارد افراطی آن آزمایش می‌کند: حذف حرف ندا، و فریاد زدن به سوی مردگان.

در مرثیه (مطار، ۲۰۲۴)، سه مورد وجود دارد: «در خدمت تو، ای روح (ابوالجواد)» در آغاز، «مرگ قلب عربیت را در تو سوراخ کرده است، ای قلب هدایت»، و «فصاحت برای تو گریه کرد، ای سرود فصیحان، بدیع». در هر سه مورد، فعل منادایی در حالت ساخت است و مرجع آن یکی است: کسی که برایش سوگواری می‌شود. با این حال، شاعر از او نام نمی‌برد، بلکه او را با سه توصیف متوالی مورد خطاب قرار می‌دهد: ابتدا به عنوان «روح»، سپس به عنوان «قلب» (اشاره به هدایت) و در نهایت به عنوان «سرود» (اشاره به فصیحان). فعل منادایی از خود انتزاعی به شکل فیزیکی و سپس به اثر هنری حرکت می‌کند و این سیر، موازی با سیر خود مرثیه از فقدان شخصی به فقدان فرهنگی است. مصراع سوم ساختار چشمگیری دارد: حرف ندا در انتهای مصراع اول و حرف ندا در ابتدای مصراع دوم آمده و پس از آن فعل امر «بَدَی» (ظاهر شدن) با ضمیر مفرد مؤنث آمده است، و بدین ترتیب الزامات خطاب به موجودی هوشمند را برآورده می‌کند. با بررسی پاسخ – «آواز فصیح آشکار است» – درخواست باطل می‌شود و همراه با آن، اصرار موجود زنده بر آشکار شدن اثر باقی‌مانده نیز از بین می‌رود.

در مورد شعر تحریک (مطار، ۲۰۲۴)، دو جای آن عبارتند از: «ای ابوذر، و کسی که به خاطر خدا گل زندگی را نجات داد و آن را در جهاد گذراند» و «ای کسی که همچون سدی ایستاده‌ای اگر موج بی‌عدالتی در سراسر زمین بالا بیاید». ضمیر ندا در جمله اول اسمی در حالت مفعولی است که ضمیر موصولی «او» به آن متصل شده است، که جمله موصولی آن حکمی را که قرار است ثابت شود، حمل می‌کند. این حرف ربط دایره مخاطب را از یک شخص خاص به همه کسانی که جمله موصولی در مورد آنها صدق می‌کند، گسترش می‌دهد و حکم که همان نجات در راه خدا است را به یک واقعیت پذیرفته شده تبدیل می‌کند زیرا در جمله موصولی بیان شده است، نه در یک جمله مستقل که قابل بحث باشد. در هر دو مورد، مردی که قرن‌ها پیش زندگی می‌کرده مورد خطاب قرار می‌گیرد. خطاب به کسی است که غایب است، تا جایی که انتظار پاسخی نمی‌رود، با این حال همان قواعدی که برای فرد حاضر اعمال می‌شود، در مورد او نیز صدق می‌کند: حرف ربط با جمله‌ی موصولی، حالت مفعولیِ توصیف‌کننده‌ی ضمنی (به عنوان مانعی برای آن)، و ضمایر اشاره در آیات بعدی.

این موضوع یک ایراد بالقوه را مطرح می‌کند: اینکه یک فعل ندا فقط چیزی را که قابلیت حضور دارد، به وجود می‌آورد. کسی که در اینجا مورد خطاب قرار می‌گیرد، حضورش در واقعیت غیرممکن است، با این حال تمام نشانه‌های خطاب برای او اعمال می‌شود؛ حضور او حضوری در ساختار جمله است، نه در واقعیت. علاوه بر این، شاعر در هیچ یک از شعرها از اسم خاص استفاده نکرده است، حتی اگر متن مستلزم ذکر دقیق باشد. بنابراین، حذف اسم خاص یک ویژگی ثابت است، نه یک استثنای موقعیتی.

بخش ششم: ساختار دعوت در شعر در پرتو میراث شعری عربی

خطاب قرار دادن اشیاء بی‌جان نوآوری جدیدی در شعر عربی نیست؛ بلکه یکی از قدیمی‌ترین ساختارهای آن است. شاعر پیش از اسلام به مسکن، ویرانه‌ها و شب خطاب می‌کرد، همانطور که در ابیات عنتره آمده است: «ای مسکن ابله در وادی، سخن بگو!» و ابیات امرؤالقیس آمده است: «ای شب طولانی، آیا رهسپار نمی‌شوی؟» (الزوزانی، ۲۰۰۲). در این دو بیت، ویژگی‌های مورد بحث قبلی مشهود است: خطاب به یک شیء بی‌جان، سپس معطوف کردن درخواست به آن «سخن بگو»، «رهسپار شو» با شکل دستوری مطابق با شیء مورد خطاب. بنابراین، این ساختار در اصل خود به ارث رسیده است و این مطالعه ادعا نمی‌کند که شاعر آن را اختراع کرده است.

این تمایز در دو جنبه نهفته است: اول، نوع فعل ندا که استفاده می‌شود. در سنت مذکور، فعل ندا یک موجود ملموس است که در چشم حضور دارد یک خانه، یک شب، یک ویرانه و فراخواندن آن از حضور حسی آن بهره می‌برد، که به ارتقاء آن به جایگاه یک موجود عقلانی کمک می‌کند. با این حال، در مجموعه این مطالعه، اکثر فعل‌های ندا که به موجودات غیرعقلانی اشاره دارند، مفاهیم انتزاعی هستند که هیچ وجود حسی ندارند: تاج شعر، ثروت نسل‌ها، درخت دانش و فرصت از دست رفته. فراخواندن یک مفهوم انتزاعی برای تبدیل شدن بسیار دشوارتر از فراخواندن یک موجود ملموس است، زیرا به حضور قبلی برای کمک به آن متکی نیست، بلکه مرجع را کاملاً از خود ترکیب ایجاد می‌کند. تفاوت دوم در دامنه و انسجام است: در شعر کلاسیک عربی، خطاب به اشیاء بی‌جان معمولاً در ابتدای یک بیت رخ می‌دهد و سپس با نتیجه‌گیری پایان می‌یابد؛ با این حال، در آثار این شاعر، این پدیده در آغاز، در سراسر شعر و در پایان آن رخ می‌دهد، و ضمایر خطاب همچنان در ابیات متوالی به شیء مورد خطاب اشاره می‌کنند، تا جایی که شعر به جای بیانی درباره اشیاء بی‌جان، به خطابی برای آنها تبدیل می‌شود. این تفاوت در دامنه نه در ساختار اساسی همان چیزی است که توجیه می‌کند این پدیده را به عنوان یک ویژگی سبکی متمایز در آثار او در نظر بگیریم.

بخش هفتم: فراخوان به عنوان فرآیندی از فراخوان، در مقابل فرآیندهای فرافکنی

بلاغت‌شناسان مشخص کرده‌اند که حذف و قید، قضاوت را بر یک جنبه خاص متمرکز می‌کنند (الجرجانی، ۱۹۹۲). به این‌ها، جمله مجهول نیز اضافه می‌شود که فاعل را به دلیلی که متن حکم می‌کند، مانند آگاهی از آن، جهل، ترس یا ابهام، حذف می‌کند (السیوطی، بدون تاریخ). بنابراین، حذف، عنصری از جمله را حذف می‌کند، قید، احتمالاتی را که با قضاوت رقابت می‌کنند، حذف می‌کند و جمله مجهول، فاعل را حذف می‌کند؛ هدف همه اینها تمرکز بر گفتمان است. اگر به این ندا در پرتو این مفهوم نگاه شود، مشخص می‌شود که جایگاه متضاد را می‌گیرد، نه جایگاه همتای آن: عنصری را حذف نمی‌کند، بلکه عنصری را اضافه می‌کند، و جنبه‌ای را از جمله حذف نمی‌کند، بلکه جنبه جدیدی را ایجاد می‌کند که در آن نبوده است.

با این حال، این تضاد در رویه، یکپارچگی در هدف را نفی نمی‌کند؛ زیرا آوردن یک مخاطب واحد که گفتمان را در انحصار خود می‌گیرد، به همان نتیجه‌ی فرافکنی منجر می‌شود: محدود کردن تمرکز به یک جهت. بنابراین، وقتی شاعر از طلا استفاده می‌کند و سپس خطاب خود را در ابیات بعدی ادامه می‌دهد، در شعر به همان چیزی دست می‌یابد که محدودیت در یک جمله به آن دست می‌یابد. این یکپارچگی با این واقعیت مشهود است که اکثر موارد خطاب در مجموعه شعر به عمل فرافکنی در همان بیت یا بیت بعدی مرتبط هستند.

جدول ٦. ارتباط فراخوانی با عملیات تصویرسازی

محل تماس	فرآیند مرتبط با آن	تأثیر جفت شدن
ای کسی که راه را هدایت می‌کنی	ساختن جواب برای جمله مجهول: بریده نشد	محدود کردن لطف به مخاطب بدون ذره‌ای قید و شرط
ای شکافنده‌ی آگاهی	ساختار اسم مفعول: ساخته نشده بود	کنار گذاشتن تمام موضوعات قبلی برای اینکه کنش صرفاً متوجه مخاطبان باشد.
ای دروازه توبه	فعل «شنیدن» حذف شده است.	بی‌واسطه بودن گفتار و فاصله کوتاه تا قضاوت
اوه، چه فرصتی!	ارائه عبارت حرف اضافه: برای اسلام	تشخیص منشأ ضرر قبل از بیان حکم
ای طلا (نتیجه گیری)	استثنا عبارت است از: مگر با اجازه علی	محدود کردن اجازه به یک طرف

شایان ذکر است که عملیات مرتبط با فعل ندا از یک نوع نیستند: برخی حذف در سطح گزاره از طریق جمله مجهول، برخی دیگر در سطح عناصر از طریق حذف، برخی دیگر در سطح دایره قضاوت از طریق استثنای خالی، و برخی دیگر انحراف از نظم از طریق جلوبندی هستند. فعل ندا با همه اینها مرتبط است، نه فقط با یک مورد خاص، که نشان می‌دهد این تداعی از یک اصل واحد ناشی می‌شود نه یک توزیع تصادفی. بنابراین، می‌توان گفت که اقتصاد نحوی او از طریق دو مکانیسم عمل می‌کند که در شکل متضاد اما در عمل مکمل یکدیگر هستند: مکانیسم حذف در سطح جمله و مکانیسم فراخوانی در سطح گفتمان.

بخش هشتم: تأثیر مطالعه بر تدریس فصل مربوط به فراخوان‌ها

در بیشتر کتاب‌های درسی زبان عربی چه برای گویشوران بومی و چه غیربومی فصل مربوط به افعال ندا، قواعد دستوری را حول محور پسوندهای حالت و انواع افعال ندا ارائه می‌دهد، و نقش آن را در متن نادیده می‌گیرد و مثال‌های آن را از متن جدا می‌کند (العمیره، ۲۰۱۱). یافته‌های این مطالعه چهار پیشنهاد برای آموزش کاربردی این فصل، مناسب برای دانشجویان رشته‌های زبان عربی دانشگاه‌ها، ارائه می‌دهد:

اولین مورد: شروع از متن به قاعده، با ارائه بیتی مانند: «ای غرور شعر، با من مغرور شروع کن.» سپس از او خواسته می‌شود که فعل ندا و نوع آن را استخراج کند و سپس آنچه را که از آن حاصل می‌شود از نظر امر، مطابقت و حالت دنبال کند؛ به این ترتیب او قاعده دستوری و نقش را با هم یاد می‌گیرد.

دوم: به‌کارگیری آزمون پاسخ به عنوان یک تمرین آموزشی، با وادار کردن زبان‌آموز به بیان مجدد فراخوان به صورت یک جمله و سپس مقایسه دو تصویر، به طوری که او از طریق تجربه متوجه شود که انتخاب ساختار دستوری، انتخاب در معناست و این امر «دستور زبان کاربردی» را که ساختار را به معنا پیوند می‌دهد، عمیق‌تر می‌کند.

سوم: تمایز قائل شدن در آموزش بین آنچه اجباری است و آنچه اختیاری است، مانند توضیح اینکه «کدام» در «کدام طلا» برای شاعر انتخابی نیست، برخلاف انتخاب اسمی که به اسم خاص اضافه می‌شود؛ این امر زبان‌آموز را عادت می‌دهد که اهدافی را که ساختار متن نمی‌تواند در بر بگیرد، به آن نسبت ندهد.

چهارم: استفاده از جداول آماری در تدریس سبک‌شناسی، با محول کردن شمارش انواع فعل‌های ندا در شعری دیگر به دانش‌آموزان و مقایسه نتایج آنها با نتایج این مطالعه. این کار آنها را در استدلال مبتنی بر استقرای کامل، نه بر اساس انتخاب شواهد، آموزش می‌دهد.

نتیجه‌گیری

این تحقیق با یافته‌های متعددی به پایان رسید که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

۱. اینکه حالت منادا در حالت ملکی دو سوم حالت‌های منادا در کل مجموعه (۶۶.۷٪) را تشکیل می‌دهد، و اسم خاص مفرد منادا حتی یک بار هم در آن ظاهر نشده است، با وجود اینکه اسم‌های خاص مناسب برای منادا در خود اشعار وجود دارد؛ و دلیل این امر این است که حالت ملکی حکمی پیشینی بر منادا دارد که اسم خاص آن را ندارد.

۲. اینکه دو سوم از افعال ندا (۶۶.۷٪) به یک شیء بی‌جان، یک معنای انتزاعی یا یک موجود عقلانی اشاره دارند که از طریق استعاره مورد خطاب قرار می‌گیرند؛ این درصد، پدیده را از قلمرو اتفاقی بودن خارج کرده و به قلمرو ساختار مورد نظر می‌برد.

۳. استفاده شاعر از فعل ندایی برای خطاب قرار دادن موجودات غیرعقلانی، یک دگرگونی دستوری کامل است، نه صرفاً یک ساختار ذهنی. این امر با چهار ویژگی ثابت در ساختار جمله مشهود است: انتساب درخواست به فعل ندایی، تطابق ضمیر، صورت دستوری و عبارت قیدی با فعل ندایی، ارتباط آن با ضمیر موصولی، و استفاده مداوم از ضمایر دوم شخص که در ابیات بعدی به آن اشاره می‌کنند. بنابراین، این مطالعه با برشمردن نشانگرهای دستوری عربی، مفهوم «ساخت مخاطب» را در مطالعات شعری مدرن تأیید می‌کند.

۴. حذف حرف ندا در ابتدای «لبّیک، روح ابوالجواد» جهت خطاب را معکوس می‌کند و شاعر را به جای دعوت‌کننده، به پاسخ‌دهنده تبدیل می‌کند؛ و این موضعی است که در آن وزن در هر دو مورد صحیح است، بنابراین نسبت دادن آن به ضرورت صحیح نیست.

۵. تمایز قائل شدن بین واجب و مستحب شرط اعتبار استدلال است: چهار مورد از پانزده مورد، ساخت «هر» را الزامی کرده‌اند، بنابراین هیچ قصدی در قالب آن به شاعر نسبت داده نشده است، حتی اگر این قصد در منشأ انتخاب اسمی که با «the» تعریف شده است، به او نسبت داده شده باشد.

۶. آزمون پاسخ منجر به از دست رفتن یک نوع در تمام مکان‌های فراخوانی شد، که همان از دست رفتن جایگاه ارتباطی کسی است که فراخوانده می‌شود؛ و این تطابق با تنوع ندایی‌ها، گواهی بر وحدت این فرآیند است.

۷. دو سوم جملاتی که پس از فعل منادا می‌آیند (۶۶.۷٪) امری یا شرطی هستند و هر دو مستلزم آنند که مخاطب فاعل باشد؛ این خود شاهد مستقلی است که فعل منادا ایجاد فاعل است، نه صرفاً احضار نام.

۸. این مجموعه، حتی در زمینه مرثیه که محل احتمال مرثیه سرایی است، کاملاً عاری از نوحه، تضرع و نرمش است، زیرا گفتار آن، گفتاری عمومی است که متوفی را به یک ارزش عمومی تبدیل می‌کند، نه یک ضایعه خصوصی.

۹. شاعر قضاوت‌های خود را بر اساس حالت مفعولی و صرف و نحو فعل ندا – صفت نسبی و حرف ربط همپایه – انجام می‌دهد، نه بر اساس جایگاه‌های اصلی گزاره؛ و این یک ویژگی استدلالی است که باعث می‌شود قضاوت دریافتی، گویی پذیرفته شده است.

۱۰. ساختار خطاب به موجودات غیرعقلانی در اصل از شعر پیش از اسلام به ارث رسیده است و وجه تمایز شاعر در آن دو چیز است: ترجیح معانی انتزاعی بر موجودات محسوس، و گسترش گفتمان پس از خطاب به ابیات متوالی تا جایی که شعر به گفتمانی خطاب به موجودات غیرعقلانی تبدیل می‌شود، نه شرحی از آنها.

۱۱. این فراخوان در رابطه با حذف، تحدید و ساخت مجهول به عنوان همتایان در رویه‌ی جمله و مکمل در هدف قرار می‌گیرد: آن‌ها در سطح جمله با حذف عمل می‌کنند و فراخوان در سطح گفتمان با آوردن عمل می‌کند.

۱۲. این رویه برای انتقال به کلاس درس مناسب است، زیرا امکان تدریس فصل مربوط به صدا زدن را به شیوه‌ای کاربردی فراهم می‌کند که قاعده دستوری را به کارکرد آن در متن پیوند می‌دهد.

این مطالعه دو مورد از محدودیت‌های خود را بیان می‌کند: حجم کوچک مجموعه، که مستلزم احتیاط در تعمیم نسبت به کل شعر شاعر است، و لزوم تأثیر بافت در انتخاب نوع ندایی که مشمول استقرای وسیع‌تری باشد که کل مجموعه را در بر می‌گیرد.

توصیه‌ها

۱. تعمیم این رویه به کل مجموعه اشعار شاعر، برای نشان دادن اینکه آیا نسبت‌های حاصل از این استقراء در سراسر اشعار او ثابت است یا خیر.

۲. به کارگیری همین رویه در مورد دیگر شاعران مکتب نجف، برای نشان دادن اینکه آیا ساختار فراخواندن به معانی انتزاعی، ویژگی فردی است یا ویژگی مکتبی.

۳. باید مطالعه‌ی جداگانه‌ای به فصل‌های مربوط به حذف، مرثیه و تضرع در شعر مدرن نجفی اختصاص داده شود، زیرا غیبت مداوم آنها در مجموعه‌ی این مطالعه، توضیح گسترده‌تری را می‌طلبد.

۴. در مطالعات بعدی، دقت شود که قبل از شمارش، التزام نحوی از منتخب جدا شود و این جداسازی و آزمون پاسخنامه در دروس نحو و سبک شناسی در دپارتمان های زبان عربی گنجانده شود.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در نگارش مقاله مشارکت یکسان داشته‌اند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافعی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

قرآن کریم.

ابن جنی، ابوالفتح عثمان (د)، الخصائص ، تصحیح محمد علی النجار، چاپ چهارم، قاهره، مرجع کتاب عمومی مصر.

ابن السراج، ابوبکر محمد بن السری (۱۹۹۶)، الاصول فی النحو ، تصحیح عبد الحسین الفتلی، چاپ سوم، بیروت، مؤسسه الرساله.

ابن عقیل، بهاءالدین عبدالله (۱۹۸۰)، شرح ابن عقیل بر الفیه ابن مالک ، تصحیح محمد محی الدین عبدالحمید، چاپ بیستم، قاهره، دارالتراث.

ابن هشام انصاری، جمال الدین (۱۹۸۵م)، مغنی اللبیب عن کتب العارب ، تصحیح مازن المبارک و محمد علی حمدالله، چاپ ششم، دمشق، دارالفکر.

ابن هشام انصاری، جمال الدین (بی تا)، الواضح ترین مسالک الی الالفیه ابن مالک ، تصحیح یوسف الشیخ محمد البقاعی، بیروت، دار الفکر للطباعهٔ و النشر و التوزیع.

ابن یایش، موفق الدین یایش بن علی (۱۳۸۰)، شرح المفصل للزمخشری ، ارائه شده توسط امیل بدیع یعقوب، بیروت، دارالکتب العلمیه.

الاسترآبادی، رضی الدین محمد بن الحسن (۱۹۹۶)، تفسیر الراضی بر الکافیه ، تصحیح و حاشیه نویسی یوسف حسن عمر، چاپ دوم، بنغازی، انتشارات دانشگاه گاریونیس.

الجرجانی، عبدالقاهر (۱۹۹۲)، نشانه‌های اعجاز ، قرائت و شرح محمود محمد شاکر، چاپ سوم، قاهره، مطبعهٔ المدنی.

الزوزانی، اباعبدالله الحسین بن احمد (۱۳۸۱)، شرح هفت معلقات ، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

السکاکی، ابویعقوب یوسف بن ابی بکر (۱۹۸۷م)، مفتاح العلوم ، تصحیح و تحریر نعیم زرزور، چاپ دوم، بیروت، دارالکتب العلمیه.

السلمان، اسراء محمود (۲۰۱۴)، «ترجمه سبک خطاب در قرآن کریم به انگلیسی»، *مجله هنرهای بصره* ، بصره، دانشکده هنر – دانشگاه بصره، شماره ۷۱، صفحات ۳۱–۶۸.

السیوطی، جلال الدین عبدالرحمن (د)، جمع الحوامی فی شرح جام الجوامی ، تصحیح عبدالحمید هنداوی، قاهره، مکتبهٔ التوفیقیه.

الصفار، محمد طاهر (دسترسی ۲۰۲۶/۱۰/۱۴ ساعت ۱۰ صبح)، «عبدالمهدی مطر الخفاجی (۱۳۱۸–۱۳۹۵ق / ۱۹۰۰–۱۹۷۵ م.)»، سایت حرم مطهر امام حسین (ع).

العمیره، حلیمه احمد محمد (۲۰۱۱)، «به‌کارگیری زبان‌شناسی مدرن در توسعه آموزش زبان عربی: سبک خطابی در نمونه‌ای از کتاب‌های آموزش زبان عربی برای گویشوران بومی و غیربومی به عنوان یک مدل»، *مجله شیوه‌های زبانی*، تیزی اوزو، دانشگاه مولود مامری، شماره ۴، صفحات ۹–۴۴.

القزوینی، الخطیب جلال الدین محمد بن عبدالرحمن (ع)، الایده فی علوم البلاغه ، بیروت، دار احیاء العلوم.

المبرّد، ابوالعباس محمدبن یزید (ع)، المقتداب ، تصحیح محمد عبدالخالق عدهمه، بیروت، علم الکتوب.

المخزومی، مهدی (۱۹۸۶)، درباره دستور زبان عربی: نقد و راهنمایی ، چاپ دوم، بیروت، دار الرائد العربی.

زوئیکی، آرنولد ام. (۱۹۷۴)، «هی، اسمت چیه!»، مقالاتی از دهمین نشست منطقه‌ای انجمن زبان‌شناسی شیکاگو ، شیکاگو، انجمن زبان‌شناسی شیکاگو، صفحات ۸۰۱–۷۸۷.

سیبویه، ابوبشر عمرو بن عثمان (۱۹۸۸م)، کتاب ، تصحیح عبدالسلام محمد هارون، چاپ سوم، قاهره، مکتبهٔ الخنجی.

کالر، جاناتان (۱۹۷۷)، «آپاستروف»، دیاکریتیک ، بالتیمور، انتشارات دانشگاه جانز هاپکینز، جلد ۷، شماره ۴، صفحات ۵۹–۶۹.

لوینسون، استیون سی. (۱۹۸۳)، پراگماتیک ، کمبریج، انتشارات دانشگاه کمبریج.

متقی زاده، عیسی; حاجی خانی، علی; مدیری، سمیه (۱۳۹۸ش)، «مقایسه نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه بر اساس سبک‌شناسی آماری بر اساس نظریات بوزمن و جانسون» (نامه ۷۴ و دعای ۳۸ به عنوان الگوها)، *افق‌های تهران و پژوهش‌های تمدن اسلامی* . ۲۲، شماره ۲، صص ۱۹۳–۲۱۷.

مطر، عبدالمهدی (۱۹۵۷)، یادنامه دو عالم از خاندان مطر ، نجف، انتشارات بزرگ نجف.

مطر، عبدالمهدی (۱۳۹۳)، دیوان ، نجف الاشراف.

یاکوبسون، رومن (۱۹۶۰)، «بیانیه پایانی: زبان‌شناسی و شعرشناسی»، در توماس ای. سبئوک (ویراستار)، سبک در زبان ، کمبریج (کارشناسی ارشد)، انتشارات MIT، صفحات ۳۵۰–۳۷۷.

یوسف، زید عبدالحسین (۲۰۲۵)، «شعر درب طلایی اثر شیخ عبدالمهدی مطر: مطالعه‌ای از منظر نظام فرهنگی»، *مجله مرکز مطالعات انسانی بابل*، بابل، دانشگاه بابل، جلد ۱۵، شماره ۳، منتشر شده به صورت الکترونیکی در تاریخ ۲۰۲۵/۷/۳۱،

https://bcchj.uobabylon.edu.iq/index.php/bcchj/article/view/3150

References

Al-Astarabadi, R. A. D. M. B. A. H. (1996). *Tafsir al-Radi ala al-Kafiyah* (Y. H. Umar, Ed.) (2nd ed.). Benghazi: Publications of Garyounis University. [Arabic]

Al-Jurjani, A. A. Q. (1992). *Dalail al-ijaz* (M. M. Shakir, Ed.) (3rd ed.). Cairo: Matbaat al-Madani. [Arabic]

Al-Mubarrad, A. A. A. M. B. Y. (n.d.). *Al-Muqtadab* (M. A. A. Kh. Udaymah, Ed.). Beirut: Ilm al-Kutub. [Arabic]

Al-Makhzumi, M. (1986). *Fi Qawaid al-Lughah al-Arabiyyah: Naqd wa Irshad* (2nd ed.). Beirut: Dar al-Raid al-Arabi. [Arabic]

Al-Qazwini, A. KH. J. A. D. M. B. A. A. R. (n.d.). *Al-Idah fi Ulum al-Balaghah*. Beirut: Dar Ihya al-Ulum. [Arabic]

Al-Sakkaki, A. Y. Y. B. A. B. (1987). *Miftah al-Ulum* (N. Zarzur, Ed.) (2nd ed.). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah. [Arabic]

Al-Salman, I. M. (2014). Tarjamat uslub al-khitab fi al-Quran al-Karim ila al-Injiliziyyah. *Majallat Funun al-Basrah*, University of Basrah, College of Arts, (71), 31–68. [Arabic]

Al-Suyuti, J. A. D. A. A. R. (n.d.). *Jam al-Jawami fi Sharh Jam al-Jawami* (A. a.-H. Hindawi, Ed.). Cairo: Maktabat al-Tawfiqiyyah. [Arabic]

Al-Umairah, H. A. M. (2011). Tawzif al-lisaniyyat al-hadithah fi tatwir talim al-Arabiyyah: Uslub al-nida fi ayyinah min kutub talim al-Arabiyyah li-l-natiqin biha wa lilnatiqin bighayriha unmudhajan. *Majallat al-Mumarasat al-Lughawiyyah*, Jamiat Mulud Mamari Tizi Wuzu, (4), 9–44. https://doi.org/10.35269/1452-000-004-001 [Arabic]

Al-Zawzani, A. A. A. H. B. A. (2002). *Sharh al-Muallaqat al-Sab*. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. [Arabic]

Culler, J. (1977). Apostrophe. *Diacritics*, 7(4), 59–69. https://doi.org/10.2307/464857

Ibn Aqil, B. A. D. A. (1980). *Sharh Ibn Aqil ala Alfiyyat Ibn Malik* (M. M. A. D. A. A. H., Ed.) (20th ed.). Cairo: Dar al-Turath. [Arabic]

Ibn Hisham al-Ansari, J. A. D. (1985). *Mughni al-Labib an Kutub al-Aarib* (M. A. M. & M. A. Hamdallah, Eds.) (6th ed.). Damascus: Dar al-Fikr. [Arabic]

Ibn Hisham al-Ansari, J. A. D. (n.d.). *Awdah al-Masalik ila Alfiyyat Ibn Malik* (Y. A. Sh. M. A. B., Ed.). Beirut: Dar al-Fikr li-l-Tibaah wa al-Nashr wa al-Tawzi. [Arabic]

Ibn Jinni, A. A. F. U. (n.d.). *Al-Khasais* (M. A. a.-N., Ed.) (4th ed.). Cairo: Marja al-Kitab al-Ammi Misr. [Arabic]

Ibn al-Sarraj, A. B. M. B. A. S. (1996). *Al-Usul fi al-Nahw* (A. a.-H. a.-F., Ed.) (3rd ed.). Beirut: Muassasat al-Risalah. [Arabic]

Ibn Yaish, M. A.-D. Y. B. A. (2001). *Sharh al-Mufassal lil Zamakhshari* (E. B. Y., Ed.). Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah. [Arabic]

Jakobson, R. (1960). Closing statement: Linguistics and poetics. In T. A. Sebeok (Ed.), *Style in Language* (pp. 350–377). Cambridge, MA: MIT Press.

Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Matar, A. A.-M. (1957). *Yadnamah-i Du Alim az Khandan-i Matar*. Najaf: Intisharati Buzurgi Najaf. [Arabic]

Matar, A. A.-M. (2014). *Diwan*. Najaf al-Ashraf. [Arabic]

Mutqizadah, I., Haji Khani, A., & Mudiri, S. (2019). Muqayisahi Nahj al-Balaghah wa Sahifahi Sajjadiyyah bar asasi sabk shinasiyi amari bar payah-i nazariyyati Buziman wa Jansun (Risalah 74 wa Duayi 38 bih unwan-i numunah). *Afaq al-Hadarah al-Islamiyyah*, 22(2), 193–217. [Persian]

Quran.

Sibawayh, A. B. A. B. U. (1988). *Al-Kitab* (A. A. S. M. Harun, Ed.) (3rd ed.). Cairo: Maktabat al-Khanji. [Arabic]

Yusuf, Z. A. A.H. (2025). Qasidat Al-Bab al-Dhahabi lil Shaykh Abd al-Mahdi Matar: Dirasah min manzur al-nasaq al-thaqafi. *Majallat Markaz Dirasat al-Insaniyyah Babil*, University of Babylon, 15(3). Retrieved from https://bcchj.uobabylon.edu.iq/index.php/bcchj/article/view/3150 [Arabic]

Zwicky, A. M. (1974). Hey, whats your name. In *Papers from the Tenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* (pp. 787–801). Chicago: Chicago Linguistic Society.